

Analysis of epic components in the biography of Martyr Soleimani and its educational achievements in realizing the statement of the second step of the Islamic Revolution

Mohsen khoshnamvand¹ | Irandokht Fayyaz² | Zakarya Mahmodi³
| Fateme Sahraii⁴

DOR: 20.1001.1.22516972.1402.31.61.11.7

Abstract

The main purpose of this study is to analyze the epic components in the biography of Martyr Soleimani and its educational achievements in realizing the statement of the second step of the Islamic Revolution of Iran. The method of this research is applied in terms of purpose and qualitative in terms of approach and is written in an analytical and inferential way in terms of data collection. The research community is the memoirs of her comrades and politicians and her divine political will and the statements of the Supreme Leader in describing the character of Martyr Soleimani and the statement of the second step of the revolution. The research findings can be divided into two parts. The first part deals with the concept of epic, epic education, components of epic education and epic personality and explaining these components in the character of Martyr Soleimani in the form of epic concepts such as: guardianship, zeal, courage, virtue and chivalry, jihad, self-sacrifice, benevolence And altruism, justice-seeking, and anti-oppression. Findings of the second part related to the analysis of the biography of Haj Qasem Soleimani based on epic components in relation to epic educational achievements inferred from the epic aspects of Martyr Soleimani's personality in the form of educational achievements such as: Strengthening the spirit of self-confidence and self-confidence, avoiding comfort and solitude, strengthening the spirit of independence and self-government, strengthening the spirit of responsibility, secularism and biological simplicity, establishing social order and security, unity and empathy, reviving transformed values And the growth of moral and spiritual virtues, hostility and hostility in the light of insight and insight Which is the basis for the continuation of life and the practical realization of the statement of the second step of the revolution. The realization of the components is the second step of the revolution.

Keywords: Haj Qasem Soleimani, Epic, Youth, Statement of the Second Step of the Revolution, Supreme.

1 Corresponding author: Ph.D. in Philosophy of Education, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. Email: m.khoshnamvand@gmail.com

2. Associate Professor of Philosophy of Education, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

3. Assistant Professor of Political Science, Department of Political Science, Faculty of Law and Political Science, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran.

4. Doctoral student of the Philosophy of Education, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

Cite this Paper: khoshnamvand, M & Irandokht, F, & Mahmodi, Z, & Sahraii, F. (2024). T Analysis of epic components in the biography of Martyr Soleimani and its educational achievements in realizing the statement of the second step of the Islamic Revolution. *Research in Islamic education issues*, 31(61), 301–342.

Publisher: Imam Hussein University

This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)

٤١

المجلد ٣١

الشَّعْرُ ١٤٤٥

ورقة البحث

تاريخ الاستلام: 9 جمادى
الأولى 1446
تاريخ المراجعة: 17 رمضان
1443
تاريخ القبول: 8 جمادى الآخرة
1445
تاريخ النشر: 18 صفر 1446

صص: ٣٤٢-٣٠١

ISSN: 2251-6972
E-ISSN: 2645-5196

DOR: 20.1001.1.22516972.1402.31.61.11.7

١. الكاتبة المسؤولة: متعلم دكتوراه في فلسفة التعليم والتربية، كلية علم النفس والعلوم التربوية، جامعة العلامة الطباطبائي، طهران
m.khosnamvand@gmail.com

٢. عضو اللجنة العلمية وأستاذ مشارك في فلسفة التعليم والتربية كلية علم النفس والعلوم التربوية جامعة العلامة طباطبائي

٣. دكتوراه في العلوم السياسية تخصص معرفة المجتمع السياسية من جامعة العلامة الطباطبائي

٤. طالبة دكتوراه في فلسفة التعليم والتربية كلية علم النفس والعلوم التربوية جامعة العلامة الطباطبائي طهران

المؤلفون

ناشر: جامعة الامام الحسين (ع)

هذه المقالة متاحة لك بموجب رخصة المشاع الإبداعي (CC BY).

تحليل المكونات الملحمية في سيرة الشهيد السليمانى و انعكاساتها التربوية في تحقق بيان الخطوة الثانية للثورة الإسلامية.

محسن الخوشناموند^١ | إيراندخت الفياض^٢ | سيد زكريا المحمودى رجاء^٣

| فاطمة الصحراني الباريزي^٤

الملخص

الهدف الرئيسى للبحث الحالى هو تحليل المكونات الملحمية في سيرة الشهيد السليمانى و انعكاساتها التربوية في تحقق بيان الخطوة الثانية للثورة الإسلامية الإيرانية. طريقة هذا البحث من حيث الغرض يكون استعماليا و من حيث الاتجاه كفيافيا. و قد تم تجزئة و تحليل البيانات بطريقة التحليل الموضوعى بعد استخراج البطاقات الاسنادى- الإنترنتى. في إيران ما بعد الثورة، اعتبرت آفاق تحقيق الحضارة الإسلامية الجديدة مبدأ أساسيا في مختلف المجالات و المستويات (الثقافية و السياسية و الاجتماعية و ...). في تحقيق هذه العملية المتكاملة، فإن لكرامة و مكانة بعض الأشخاص و التيارات و التطورات و الاتجاهات المختلفة، دوراً مسرعاً. أما الخطوة الثانية من الثورة فقد اقترحها السيد القائد كبيان لتسريع اتجاه الثورة نحو الحضارة الإسلامية الجديدة في الاربعين الثانى للثورة. الشهيد سليمانى كشخصية كاريزمية، و رمز الاقتدار و العزة الوطنية، و حامى الأمن الاجتماعى الوطنى للبلد، و المواجهة على التيارات التكفيرية، و شهيد الوطن فى الغربية، و ما إلى ذلك، كان معروفاً فى مستوى المجتمع. و قد تم طرح هذا المورد المذكورة بعد استشهاده كمدرسة و راس المال المجتمعى . فى هذا البحث، أولاً، بالإضافة إلى معرفة المفهوم و إحصاء التربية الملحمى، و الأسس الفكرية و النظريات التربوية-الملحمية للشهيد السليمانى، تتم دراسة و تحليل مكانة و دور هذه الأفكار فى تحقق أهداف و آفاق الخطوة الثانية من الثورة و الحضارة الإسلامية الحديثة. و تشير نتائج البحث إلى أن مؤشرات مدرسة الشهيد السليمانى (التوحيدية، تبعية الولاية، مناهضة الاستبداد، نصرة المحرومين و المستضعفين، الشجاعة، الاستقامة، الفتوة، طلب الشهادة، ...) تكون ذا استعمال و اداء خاص تربوى-اجتماعى فى أبعاد: عزة النفس و تعزيز رأس المال الاجتماعى، و الثقة بالنفس، و الايمان الى النفس، ... ، مما يلعب دوراً هاماً و حيويماً فى تحقيق الرؤية المرسومة للمجتمع فى الخطوة الثانية من الثورة؛ و فى هذا الصدد، نحتاج إلى تبين جهادى و تقوية التفكير السياسى - الاجتماعى و التربوى للمواطنين.

الكلمات الرئيسية: الحاج قاسم سليمانى، الملحمة، الشباب، بيان الخطوة الثانية للثورة، التربية، التربية الملحمية.

واکاوی مؤلفه‌های حماسی در سیره شهید سلیمانی و رهاوردهای تربیتی آن در تحقق بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی

محسن خوشناموند^۱ | ایراندخت فیاض^۲ | سید زکریا محمودی رجا^۳ | فاطمه صحرانی پاریزی^۴

DOR: 20.1001.1.22516972.1402.31.61.11.7

چکیده

هدف اصلی پژوهش حاضر واکاوی مؤلفه‌های حماسی در سیره شهید سلیمانی و رهاوردهای تربیتی آن در تحقق بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی ایران است. روش این پژوهش از حیث هدف کاربردی و ازلحاظ رویکرد، کیفی است. داده‌ها پس از فیش‌برداری اسنادی، اینترنتی به شیوه‌ی تحلیل مضمون مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. در ایران پس از انقلاب، چشم‌انداز تحقق تمدن نوین اسلامی به‌عنوان یک اصل اساسی در حوزه‌های و سطوح مختلف (فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و...) مدنظر قرار گرفت. در تحقق این فرآیند متکامل، منزلت و جایگاه برخی افراد، جریان‌ها، تحولات و رویکردهای مختلف نقشی تسریع‌گر دارند. گام دوم انقلاب به‌عنوان یک مانیفست تسریع‌دهی انقلاب در مسیر تمدن نوین اسلامی در چهل سال دوم انقلاب از سوی رهبری معظم مطرح شد. شهید سلیمانی به‌عنوان یکی از اشخاص کاریزماتیک، نماد اقتدار و غرور ملی، حافظ امنیت اجتماعی ملی کشور، مقابله با جریان‌های تکفیری، شهید وطن در غربت و... در سطح جامعه مطرح بود، این موارد پس از شهادت ایشان به‌عنوان یک مکتب و سرمایه‌ی اجتماعی مطرح شد. در این پژوهش در ابتدا تلاش می‌شود ضمن مفهوم‌شناسی و احصا تربیت حماسی، مبانی فکری و اندیشه‌ای تربیتی - حماسی شهید سلیمانی، جایگاه و نقش منزلتی این تفکرات در تحقق اهداف و چشم‌اندازهای گام دوم انقلاب و تمدن نوین اسلامی مورد بررسی و تحلیل قرارگیرد. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که شاخص‌های مکتب شهید سلیمانی (وحدت‌گرایی، ولایت‌مداری، ظلم‌ستیزی، حامی محرومان و مستضعفان، شجاعت‌محوری، استقامت، جوانمردی، شهادت‌طلبی و...) کارکرد و کارویژه‌های تربیتی و اجتماعی در ابعاد عزت‌نفس، تقویت سرمایه اجتماعی، اعتمادبه‌نفس، خودباوری و... دارد که در تحقق چشم‌انداز ترسیم‌شده جامعه در گام دوم انقلاب نقش مهم و حیاتی دارد؛ در این راستا نیازمند تبیین جهادی و ارتقای بیش سیاسی - اجتماعی و تربیتی شهروندان می‌باشیم.

کلیدواژه‌ها: حاج قاسم سلیمانی، حماسه، جوانان، بیانیه‌ی گام دوم انقلاب، تربیت، تربیت حماسی

۱. نویسنده مسئول: دکتری فلسفه تعلیم و تربیت دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبائی تهران، ایران.
Email: m.khoshnamvand@gmail.com

۲. دانشیار فلسفه تعلیم و تربیت دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبائی تهران، ایران.

۳. استادیار علوم سیاسی، گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران.

۴. دانشجوی دکتری فلسفه تعلیم و تربیت دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبائی تهران، ایران.

استناد: تجملیان، حمیده و باقری، خسرو و افشانی، سیدعلیرضا و وزیری، سعید (۱۴۰۲)، ابعاد خردمندی از دیدگاه قرآن‌کریم و اصول

تربیتی منتج از آن، **پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی**، ۳۱(۶۱)، ۳۳۶-۲۹۵.

DOR: <https://dorl.net/dor/20.1001.1.22516972.1402.31.61.11.7>

ناشر: دانشگاه جامع امام حسین (ع) (C) نویسندگان

این مقاله تحت لسانس آفرینندگی مردمی (Creative Commons License- CC BY) در دسترس شما قرار گرفته است

مقدمه

هر پدیده اجتماعی، به ویژه تمدن دارای تحولات و دگرگونی‌هایی است و در مسیر طبیعی خود فراز و فرودهایی را تجربه می‌کند. تبیین و تشریح سیر جوامع و تمدن‌ها و چگونگی تعالی و تکامل آن‌ها و کشف اصول و قوانین حاکم بر روند تاریخ و تحولات آن از گذشته‌های بسیار دور مورد توجه برخی از اندیشمندان علوم انسانی بوده است تا با آگاهی و کشف سنن و قوانین حاکم بر تاریخ و چگونگی حرکت تاریخی جوامع، برای ساختن آینده‌ای بهتر از آن استفاده نمایند (محمدی، ۱۳۸۷). تمدن اسلامی پس از طی کردن عصری زرین و طلایی، به واسطه‌ی حاکمیت حاکمان ناهل، غیرمردمی و غیراسلامی در قهقرای سقوط و عقب‌ماندگی قرار گرفت. تلاش‌های مختلفی از سوی عالمان، جریان‌های گوناگون در کشورهای مختلف برای احیای این تمدن صورت گرفت، اما در اثر حاکمیت نظام استبدادی و از طرف دیگر مداخلات و نفوذ قدرت‌های استعماری در جهان اسلام به نتیجه‌ی مقبول نرسید. انقلاب اسلامی در ایران به رهبری امام خمینی (ره) یکی از مهم‌ترین و سازمان‌یافته‌ترین جنبش‌های اجتماعی در جهان اسلام است که ضمن استفاده از مجاهدت‌های علما و جریان‌های مختلف در جهان اسلام کوشید با درس عبرت گرفتن از علل ناکامی و به نتیجه رسیدن جنبش‌های قبلی حرکت و جهشی جدید در جهان اسلام ایجاد کند. در همین چارچوب در همان ابتدا مبارزه با استبداد و استعمار را سرلوحه‌ی کاری خود قرار داد و با مجاهدت همه‌آحاد مردم، بستر برای تشکیل حکومت مردم‌سالار دینی میسر شد. از همان ابتدا رهبران و ثورسین‌های انقلاب تلاش خود را بر مبنای احیای تمدن نوین اسلامی، عزت و اقتدار بومی - اسلامی و تشکیل مدل و قطب‌سومی از حکمرانی در حوزه‌های فرهنگی - سیاسی و اجتماعی مطرح کردند. در همین چارچوب است که میشل فوکو به‌عنوان یکی از سردمداران پست‌مدرنیسم از انقلاب ایران به‌عنوان "دمیده شدن روحی در یک جهان بی‌روح" یاد می‌کنند و اغلب تئوری پردازان انقلاب، وقوع انقلاب فرهنگی و ارزشی در ایران را باعث تغییر و تحول در تئوری‌های انقلاب مطرح کرده و بر گنجایش فرهنگ و ارزش‌های هنجاری به‌عنوان

محرک و بسیج‌گر نیروهای اجتماعی در سطح دنیا تأکید کردند (محمدی، ۱۳۸۵). این انقلاب پس از عبور موفق از جنگ تحمیلی، ناآرامی‌های داخلی (قومی، امنیتی و سیاسی) دهه‌ی اول انقلاب، برگزاری انتخابات‌های پرشور، عبور از نبرد و تنش‌های ناتوی فرهنگی، تحریم‌های ظالمانه کشورهای غربی، حضور و اقتدار رزافزون در سطح منطقه و جهان، چهل سال باعزت را طی کرد. رهبر انقلاب با در نظر گرفتن مجموع بسترها و اوضاع احوال داخلی، منطقه‌ای و جهانی، بیانیه دوم انقلاب را به‌عنوان یک مانیفست اجرایی در حوزه‌های (فرهنگی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، علمی و...) خطاب به آحاد ملت ایران اعلام کردند. مقام معظم رهبری در پیشگفتار این بیانیه آورده‌اند: «بیانیه‌ی گام دوم انقلاب تجدید مطلق است به ملت ایران و به‌ویژه جوانان که به‌مثابه منشوری برای «دومین مرحله خودسازی، جامعه‌پردازی و تمدن‌سازی» خواهد بود و «فصل جدید زندگی جمهوری اسلامی» را رقم خواهد زد (بیانیه‌ی گام دوم انقلاب، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲). براین اساس به طرق مختلف می‌توان به احکام مربوط به این بیانیه جامه‌ی عمل پوشاند یکی از این راه‌ها استفاده از سیره و زندگی شهدا است که سبک زندگی و مدیریتی آنها در حوزه‌های فردی - اجتماعی مملو از آموزه‌های حماسی و تربیتی است. از آنجایی که اکثریت جمعیت کشور را جوانان نسل‌های دهه‌ی ۶۰ به بعد تشکیل می‌دهند تمسک به سیره‌ی شهدا و الگوگیری از سیره آنها می‌تواند هم نقشی کلیدی در برون‌رفت زبرخی چالش‌های فرهنگی - اجتماعی داشته باشد و هم به تحقق مطلوب‌تر چشم‌انداز تمدن‌نویین اسلامی کمک شایانی کند. یکی از شهدای والامقامی که از سرمایه‌ی اجتماعی قابل توجهی در میان اقشار و طبقات مختلف جامعه برخوردار است، شهید سلیمانی است. فردی که سراسر زندگی خود را وقف امنیت، محرومیت‌زدایی، وحدت اسلامی، ولایتمداری، استکبارستیزی و ارزش‌های اسلام ناب در ایران و جهان اسلام کرد. مصداق منزلت اجتماعی تأثیرگذار، شخصیت فراجناحی، حماسی و کارزماتیک ایشان را در تشیع جنازه میلیونی وی در تهران و سایر استان‌های کشور مشاهده کردیم؛ بنابراین با تمسک به سیره این شهید والامقام برآنیم که با تبیین مؤلفه‌های حماسی مکتب سلیمانی، رهاوردهای تربیتی/ حماسی برای تحقق بیانیه گام دوم انقلاب تبیین و طراحی شود.

پیشینه پژوهش

پس از شهادت قاسم سلیمانی، تلاش‌های مختلفی برای تبیین و شناسایی سیره فکری و منظومه عملی اندیشه‌های ایشان در دستور کار برخی نهادها و دانشگاه‌ها قرار گرفت. در زیر برخی از مهم‌ترین پژوهش‌هایی که در این راستا نگارش شده است، اشاره می‌شود.

موسوی (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان «مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در دفاع از حریم اهل بیت» نشان داده مکتب حاج قاسم از منش و رفتار سرداری می‌گوید که نمونه یک انسان مؤمن عاشق است، سرداری که خالصانه عاشق شهادت و ولایت بود، خود را سرباز ولایت می‌دانست و تمام زندگی‌اش را وقف خدا و خدمت به مردم کرده بود. نتیجه آنکه، شهید سپهبد قاسم سلیمانی امروز فقط یک فرمانده نیست بلکه یک اسطوره بزرگ است؛ اسطوره مقاومت در برابر ظلم و ظالم، اسوه اخلاص و کار بی‌منت برای خدا، سرمشق تلاش، ساده زیستی، شجاعت، مجاهدت و خدمتگزاری به مردم و قهرمان مبارزه در راه آرمان، بی‌آنکه از «غیر خدا» ترسی داشته باشد.

قرباغی و ازگلی (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان «واکاوی سبک رهبری سردار شهید حاج قاسم سلیمانی الگوی متعالی رهبری خدمتگزار» به این یافته‌ها دست یافتند که سبک رهبری سردار شهید قاسم سلیمانی به عنوان مصداقی متعالی از رهبری خدمتگزار، سبکی بومی و مؤثر است که موفقیت‌های شگرف از جمله نابودی داعش را پدید آورد.

بیات و طباطبایی (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان «الگوی مطلوب ارتباطات میان فردی در سلسله‌مراتب فرماندهی: مورد مطالعه شهید حاج قاسم سلیمانی» نشان دادند که روابط میان فردی شهید سلیمانی متأثر از «جایگاه افراد در سلسله‌مراتب فرماندهی»، در طیفی از «قاطعیت و رسمیت تا صمیمیت و عدم رسمیت» قرار داشت. هرچه افراد در سلسله‌مراتب فرماندهی به شهید سلیمانی نزدیک‌تر بودند، رفتار او با قاطعیت و رسمیت بیشتری همراه بود. هرچه افراد در سلسله‌مراتب پایین‌تری قرار داشتند، رفتار آن شهید غیررسمی‌تر و با صمیمیت بیشتری همراه بود.

رهنمایی (۱۳۹۹) در پژوهشی تحت عنوان «فلسفه بیانیه گام دوم با تأکید بر مقاصد بین‌المللی انقلاب اسلامی» نشان داد که انقلاب اسلامی در گام دوم در سطح بین‌المللی فراتر از مرزهای جغرافیایی ایران، به اقتدار و تعیین عمق استراتژیک خود نزدیک تر می‌شود تا زمینه را برای برپایی تمدن بزرگ اسلامی بیش‌ازپیش فراهم آورد.

بهروزی لک و کفیلی (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان «نقش رهبر در پایداری انقلاب اسلامی ایران با تأکید بر بیانیه گام دوم انقلاب» به این نتایج دست یافتند که رهبران انقلاب‌ها سه کارویژه اساسی دارند: ۱. ایدئولوژیک؛ ۲. بسیج‌کنندگی؛ ۳. نهادسازی و مدیریت. با مطالعه بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی ایران، مشاهده می‌شود که رهبران انقلاب در خصوص کارویژه اول، اندیشه امامت و ولایت، تقریری روزآمد از اندیشه اسلامی با حفظ اصالت دینی، استقامت بر آرمان‌ها، ایجاد خودباوری، اندیشه مقاومت و معنویت و اخلاق را با انجام اقدامات بسیار مهمی نهادینه کرده یا افزایش داده‌اند.

گودرزی و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان «طراحی و تبیین الگوی نهاد تمدن‌ساز، مبتنی بر تحلیل محتوای بیانیه گام دوم انقلاب» نشان دادند که بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی را می‌توان به عنوان یک سند چشم‌انداز دقیق، مبتنی بر آرمان‌های اسلامی و نقشه راهی برای دستیابی به تمدن نوین اسلامی دانست که با مطالعه دقیق آن، می‌توان الگوی مدونی را برای یک نهاد اسلامی و با نگاه تمدنی استخراج کرد.

سلمان‌پور سیاوشی و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی تحت عنوان «شناسایی مؤلفه‌های گفتمان مقاومت انقلابی شهدا در تحقق بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی» از نتایج و یافته‌های این پژوهش می‌توان به تعیین گفتمان مقاومت انقلابی از منظر شهدا اشاره کرد و نیز ارکان تشکیل‌دهنده این گفتمان، به گونه‌ای که رکن مرکزی دین مبین اسلام بوده است. ارکان دیگر این گفتمان عبارت‌اند از: ولایت‌مداری، انتظار مهدویت، شهادت‌طلبی و فداکاری، مبارزه با استکبار جهانی، استقلال، آزادی و دفاع از محرومان.

پورمحمودآبادی (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل نقش روحیه جهادی در پیشبرد اهداف انقلاب اسلامی در گفتمان مقام معظم رهبری با محوریت بیانیه گام دوم» نتیجه نشان داد که جهاد منحصر در جهاد دفاعی و جهاد ابتدایی نیست بلکه معنای گسترده تری دارد و هرگونه عملی را که همراه با تلاش و جدیت در مقابل نقشه‌های شوم دشمن باشد، از جمله جهاد اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و نظامی نیز شامل می‌شود. تجربه جمهوری اسلامی ایران با تمام فراز و نشیب‌هایی که در طول این چهل سال به دست آورده این است که پیشرفت‌های انقلاب در تمام عرصه‌ها مرهون مدیریت‌های جهادی جوانان این مرزوبوم است.

محمدی پویا و ترکاشوند (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با عنوان «تربیت زمینه‌ساز تمدن نوین اسلامی با تأکید بر اندیشه مقام معظم رهبری» یافته‌های آن‌ها نشان داد که از جمله مؤلفه‌های احصا شده تحقق تمدن نوین اسلامی از دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) عبارت‌اند از: معنویت، علم‌گرایی، اخلاق، عقلانیت، عدالت، وحدت‌گرایی، پیشرفت، مجاهدت مداوم و پویایی فرهنگ. نتایج پژوهش بیانگر آن است که تربیت مبتنی بر اسناد تحولی کشور، با اثرگذاری بر مؤلفه‌های تمدن نوین اسلامی، زمینه را برای تحقق تمدن نوین اسلامی فراهم می‌سازد.

نقطه اشتراک تحقیقات فوق با پژوهش حاضر در مبحث حاج قاسم سلیمانی و بیانیه گام دوم انقلاب به صورت جداگانه در موضوعات گوناگون است با این تفاوت که پژوهش حاضر با محوریت واکاوی مؤلفه‌های حماسی در سیره شهید سلیمانی و رهاوردهای تربیتی آن در تحقق بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی شکل گرفته است. لذا در مجموع می‌توان گفت که موضوع مقاله حاضر از زاویه‌ای نو به سیره شهید سلیمانی می‌پردازد و ظرفیت حماسی و حماسه‌سازی این شهید بزرگ را از منظر تحقق بخشی به بیانیه گام دوم انقلاب مورد توجه قرار داده است که در هیچ‌کدام از تحقیقات قبلی بدان اشاره نشده است.

مبانی نظری تحقیق

تربیت سیاسی

یکی از مفاهیمی که می‌تواند به فهم بیشتر رابطه و نسبت مقولات فرهنگ سیاسی حماسی و رهاوردهای تربیتی اقشار و طبقات مختلف جامعه به ما کمک شایانی بکند مفهوم میان‌رشته‌ای " تربیت سیاسی " است. تربیت به‌عنوان یکی از مفاهیم علوم انسانی، ماهیت و محتوایی تفسیری و چندبعدی دارد و تعاریف فلسفی، جامعه‌شناختی، روانشناختی، سیاسی مختلفی از آن ارائه شده است؛ اما قریب به اتفاق بر این امر متفق‌القولند که تربیت همانا مجموعه تدابیر و روش‌هایی است که برای به فعلیت درآوردن و شکوفا ساختن استعداد های انسان در زندگی اجتماعی و فردی آنها به کار بسته می‌شود (موسوی، ۱۳۸۷). از سیاست نیز بنابر جهان‌بینی و مکتب‌های مختلف، تحلیل و تفسیرهای مختلفی ارائه شده است. علم و هنر اداره کردن شهروندان، تربیت عقلانی و اجتماعی شهروندان (فاستر، ۱۳۷۷: ۱۶۹، برزگر و دیگران، ۱۳۹۷: ۱۶)، مدیریت و تصمیم‌گیری مناسب جهت تأمین مطلوب منافع، مبارزه برای کسب، حفظ و بسط قدرت و نفوذ در جامعه (عالم، ۱۳۸۲: ۳۹)، مدیریت، توجیه و تنظیم زندگی اجتماعی انسان‌ها، در مسیر حیات معقول (جعفری، ۱۳۶۹: ۴۷)؛ و... از جمله مهم‌ترین تحلیل و تفسیرهایی است که از علم سیاست ارائه شده است. با تلفیق دو مفهوم مذکور تربیت سیاسی شکل می‌گیرد که در ساحت اندیشه‌های اجتماعی و سیاسی از دیرباز، از عصر افلاطون و ارسطو تا امروز به جد مورد توجه اندیشمندان بوده است. تربیت سیاسی را معادل جامعه‌پذیری، فرایند اخذ اعتقادات، گرایش‌ها، ارزش‌ها، هنجارها و عادات از فرهنگ جامعه در نظر گرفته‌اند (الیاس، ۱۳۸۵: ۱۷۹). در این بستر اهداف تربیت سیاسی تحت‌الشعاع ساختار نظام سیاسی از یک‌سو و فرهنگ سیاسی جامعه از سوی دیگر قرار دارد (رنجبر، ۱۳۸۷، ص ۳۳). در مجموع تربیت سیاسی را باید پرورش فضایل، دانش‌ها و مهارت‌های مورد نیاز برای مشارکت سیاسی و آماده کردن افراد برای تعالی آگاهانه جامعه خود دانست که نظام‌های سیاسی از طریق تربیت سیاسی، احساس وفاداری به نظام، حس میهن‌دوستی و وابستگی به نهادها و ارزش‌های سیاسی را در شهروندان خود، تقویت می‌کنند و بدین وسیله مشروعیت مقبولیت عمومی و سطح پشتیبانی از نظام ارتقاء می‌یابد و موجب استحکام نظام سیاسی می‌گردد (عالم‌گرد و جباری، ۱۳۹۷: ۳۰۷).

۱۵۲، فارسیان و پورمنوچهری، ۱۳۹۸: ۵۰ - ۵۱). مهم‌ترین اصول و پیامدهای مبنا قرار گرفتن تربیت سیاسی در سطح جامعه در جوامع مختلف در اشکال زیر آورده شده است:

(باقری، ۱۳۸۹: ۱۳۷۹، صالحی، ۱۳۸۲، میراحمدی، ۱۳۸۷، داوودی و فاضلی ۱۳۹۴: ۲۳).

باتوجه به مقدمات مذکور دراین مقاله تلاش می‌شود به ارتباط و جایگاه سیره، مکتبی و اندیشه‌ی شهید سلیمانی به‌عنوان یک شخصیت حماسی و تأثیرگذار در ایران معاصر و آموزه‌های

تربیتی در سطح جامعه و تحقق اهداف گام دوم انقلاب که تأکیدی ویژه بر حضور و فعالیت گسترده جوانان در سطوح و امور مختلف کشور دارند پرداخته شود.

روش تحقیق

تحقیق حاضر از حیث هدف در زمره تحقیقات توسعه‌ای قرار می‌گیرد چراکه به دنبال توسعه نقش و جایگاه محوهای حماسی - تربیتی مکتب و معارف شهید سلیمانی در تحقق گام دوم انقلاب است. جهت گردآوری داده‌ها از ابزار مطالعات کتابخانه‌ای، اسنادی، اینترنتی، آرشیو فیلم، صوت و... استفاده شد. راهبرد کلی تحقیق کیفی بوده و از روش تحلیل مضمون برای تحلیل اندیشه‌های شهید حاج قاسم سلیمانی و اندیشه‌های مقام معظم رهبری در گام دوم انقلاب استفاده شده است. تحلیل مضمون روشی برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی، فرایندی برای تحلیل داده‌های متنی است که داده‌های پراکنده و متنوع را به داده‌هایی غنی، یکپارچه و تفصیلی تبدیل می‌کند (نصیری، ۱۳۹۹: ۶۶، درخشه و دیگران، ۱۳۹۴ - ۵۲ - ۵۳، خانی و محمدی، ۱۳۹۹: ۱۴ - ۱۵). در تحلیل مضمون به روش شبکه مضامین، حرکت از مضامین مصرح و آشکار یعنی مضامین پایه‌ای به سمت مضامین که کلی‌تر و انتزاعی‌تر هستند مانند مضامین سازمان دهنده شروع می‌شود و در نهایت به مضامین یا مضمون فراگیر و اصلی متن منتهی می‌شود (همان). در این تحقیق کوشیدم ابتدا مضامین اصلی و پایه‌ای مصرح در مانیفست گام دوم انقلاب و اندیشه‌های شهید سلیمانی استخراج و پس از آن مهم‌ترین محورهای آنها کشف گردد. در انتها به تجزیه و تحلیل این مؤلفه‌ها، ارتباط و نسبت اندیشه‌های شهید سلیمانی با اهداف گام دوم انقلاب و در انتها راهکارهای مطلوب پرداخته شد.

سؤالات پژوهش

برای تجزیه و تحلیل ساختار مقاله از چند سوال زیر برای شالوده‌سازی متن استفاده شد:

- ۱- حماسه، تربیت حماسی، شخصیت حماسی دارای چه معنا و مفهومی است و مؤلفه‌های حماسی کدام‌اند؟
- ۲- رفتارشناسی شخصیت شهید حاج قاسم سلیمانی بر مبنای مؤلفه‌های حماسی چگونه است

۳- با توجه به تحلیل مؤلفه‌های حماسی در شخصیت شهید سلیمانی رهاوردهای تربیتی آن برای تحقق بیانیه گام دوم انقلاب کدام‌اند؟

مفهوم‌شناسی پژوهش: پاسخ به سؤال اول

حماسه

در لغت‌نامه دهخدا، «حماسه به معنی دلاوری، دلیری، شجاعت و شدت و سختی در کار آمده و آن را واژه‌ای با ریشه‌ای عربی دانسته است» (دهخدا، ۱۳۸۹: ذیل واژه حماسه). حماسه به لحاظ لغوی، واژه‌ای عربی از مصدر حَمَسَ به معنای شدت و حدت در کار است. در قاموس عرب، به شخص سختگیر اَحْمَس می‌گویند. همچنین به معنای مرد درشت در دین، دلیر در حرب و جنگ کردن و خشم گرفتن نیز به کار رفته است (خالقی مطلق، ۱۳۸۶). شهید مطهری درباره معنای لغوی حماسه می‌گوید: کلمه «حماسه» به معنای شدت و صلابت است و گاه به معنای شجاعت و حمیت استعمال می‌شود (مطهری، ۱۳۸۸: ۲۴). همچنین حماسه، به چیزی گفته می‌شود که افتخار و نازیدن به چیزی یا موضوعی که یادآوری آن در روح هیجان به وجود آورد و انسان را به حرکت وادارد و آماده دفاع کند (همان: ۶۳۵).

شخصیت حماسی

اشخاصی هستند که روحیه غیرتمندی، حمیت، شجاعت، ایستادگی، حس دفاع از حقوق و حس عدالت‌خواهی دارند (همان: ۲۴-۲۶). همچنین بیان می‌کند شخصیت حماسی، آن کسی است که در روحش این موج وجود دارد؛ روحیه متموجی از عظمت، غیرت، حمیت، شجاعت، حس دفاع از حقوق و حس عدالت‌خواهی دارد (همان: ۳۶۰). شهید مطهری بر ایجاد شخصیت حماسی تأکید ویژه‌ای می‌کند و در این خصوص بیان می‌کند: تقویت شخصیت حماسی به این است که عشق، استغنا، غیرت، تحمل و بردباری به وجود آورد و ترس، برده‌صفتی، گداصفتی و غرور نژادی و ملی را از میان ببرد (همان: ۳۵) و همچنین خاصیت داشتن شخصیت حماسی را به صورت زیر توصیف می‌کند: خاصیت شخصیت این است که مانع جذب شدن است. هر کمبودی قابل اصلاح است مگر بی‌شخصیتی. خسران شخصیت، بالاترین خسران‌هاست. ترس‌ها،

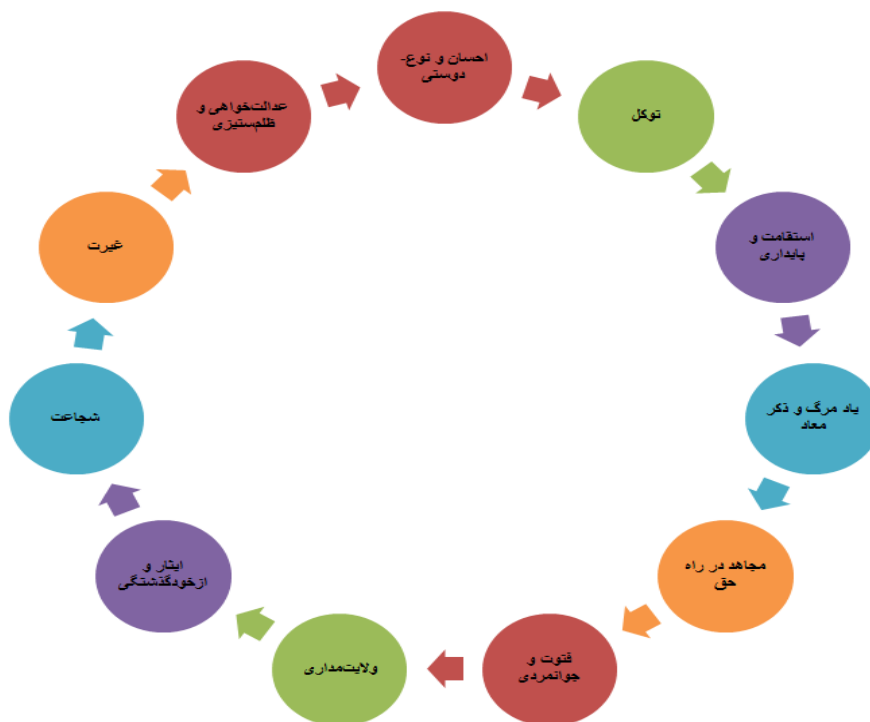
زبونی‌ها، بردگی‌ها، چابلوسی‌ها، توسری‌خوری‌ها، همه موارد باختن شخصیت است (همان: ۶۳۵). شخصیت حماسی در باب نوع تربیت، بیشترین کاربرد را دارد. شخصیت حماسی، انسان ساخته شده و تربیت شده‌ای است که از لحاظ روحی، غیرت و حمیت و شجاعت و سلحشوری را تحریک کند و از لحاظ بدنی، خون را در عروق به جوش آورد و به بدن، نیرو و حرارت و چابکی و چالاکی ببخشد. به عبارت دیگر، روحیه انقلابی ایجاد کند و حس مقاومت در مقابل ستم و ستمگر را به وجود آورد (موسوی، ۱۳۹۲).

تربیت حماسی

تربیت حماسی، تربیتی است که «قدرت شناخت حق، امید به تحقق آن و شجاعت اقدام بر اساس آن را در مرتبه ایجاد کند» (موسوی، ۱۳۹۲: ۱۰۶). در تعریفی دیگر تربیت حماسی را همان «تربیت دینی ناب و معتدل با برجسته‌سازی عنصر حماسه و فتوت که متناسب با نیاز زمان می‌دانند» (دیانی، ۱۳۹۲، ص ۴). تربیتی حماسی، تربیتی است که خواستار فعلیت بخشی به عناصر حماسی در تربیت متریان است. یا به عبارتی، تربیتی است که در فرآیند تعلیم و تربیت متریان با برجسته‌سازی عناصری مثل فتوت، غیرت، شجاعت، جوانمردی، فضیلت‌خواهی، اخلاق‌مندی، بلندهمتی، صبر، توکل و... به دنبال تربیت متریانی در جهت تحقق اهدافی همچون: حقیقت‌جویی، ظلم‌ستیزی و عدالت‌خواهی است؛ متریان حماسه‌سازی که در جهت تحقق اهداف مذکور، در برابر ظلم و ستم قد علم می‌کنند و با قیام و جهاد در مقابل ستمگران، از ایشار جان و مال نیز دریغ نمی‌ورزند. هم‌چنین در رویارویی با مشکلات، هراسی ندارند.

عناصر حماسی

باتوجه به تعاریف بالا از حماسه، شخصیت حماسی و تربیت حماسی، شاخص‌ها و محورهای حماسی که به صورت متعامل نقشی کلیدی در بینش، نگرش و کنش اجتماعی - فرهنگی ایرانیان در طول تاریخ معاصر داشته است، اشاره می‌شود.

یکی از مؤلفه‌های اصلی حماسی این است که نقش رهبری در فرآیند تربیت حماسه‌سازی، بارز و کارساز است (خوشناموند، ۱۴۰۰). رهبری فرآیند هدایت و اعمال نفوذ بر فعالیت‌های کاری اعضای گروه است (روبرت کاتز^۱، ۱۹۷۴). مقصود از رهبری قدرتی است که اگر در فرد ظاهر شود، موجب می‌شود که دیگران فرمان او را بدون مشقت و استقامت بپذیرند (بابایی، ۱۳۹۶: ۲۵). این مؤلفه در همه جوامع به خصوص در ساختار و سیستم‌هایی که رویه‌های ارزشی و فرهنگی از ارج و منزلت بالاتری برخوردار هستند بیشتر به چشم می‌خورد. دیگر مؤلفه‌ی مهم حماسه، غیرت داشتن ممدوح نسبت به خانواده و ناموس، وطن و دین است (خوشناموند، ۱۴۰۰). این لغت از دیدگاه لغت‌شناسانی هم چون فراهیدی «به معنای المیره و الانقه به کاررفته است که اولی به معنای، برای خانواده‌اش آذوقه آوردن و دومی به معنای زیر بار عار و ننگ نرفتن است» (فراهیدی، ۱۴۱۰: ۴۴۳) دهخدا نیز آن را به معنایی رشک، حسد، حمیت، محافظت و نگه‌داری از عزت و

1. Katz Robert

شرف معنی کرده است (دهخدا، ۱۳۸۹)؛ بنابراین غیرت از شریف‌ترین ملکات و فضایل اخلاقی است که آدمی با آن از دین، عرض، اولاد و مال خود محافظت می‌کند (نراقی، ۱۳۴۸).

دیگر مقوله‌ی مهم که در فرهنگ سیاسی ایران اسلامی جایگاهی کلیدی و مهم داشته است، شجاعت است که از آن به‌عنوان هم‌معنی و هم‌پوشانی حماسه یاد کرده‌اند (خوشناموند، ۱۴۰۰). در فرهنگ لغت دهخدا برای واژه شجاعت، مترادفاتی هم‌چون: شهامت، جرأت، تهور، جسارت، بهادری و نیز توانایی روحی و روانی ذکر شده است (دهخدا، ۱۳۸۹). در این مترادفات، برای شجاعت مفاهیم افراطی شجاعت نیز ذکر شده است. در حالی که شجاعت حد وسط بین دو رذیلت جبن (ترس) و تهور (بی‌باکی) است (ابن مسکویه، ۱۳۸۹ق). زمانی این کار می‌تواند ارزش تلقی شود و در دایره ارزش‌ها واقع شود و عنوان شجاعت به خود بگیرد که برای رسیدن به هدف بالایی استفاده شود (اسنایدر^۱، ۲۰۱۰). از دیگر مؤلفه‌های حماسه و تربیت حماسی، فتوت و جوانمردی است (خوشناموند، ۱۴۰۰). این کلمه به شخصی اطلاق می‌شد که در اخلاق، انسانیت و فضیلت به کمال می‌رسید یا لااقل دارای دو صفت سخاوت و شجاعت بود؛ در زمینه سخاوت تا جایی بذل و ایثار می‌کرد که به خود توجهی نداشت؛ به فقر و تنگدستی دچار می‌شد و در زمینه شجاعت نیز، در جنگ و حرب چنان شجاعتی از خود نشان می‌داد که ممکن بود جان خود را فدای دیگران کند (ریاض، ۱۳۸۲).

دیگر مؤلفه‌ای که جایگاه ویژه در تربیت حماسی دارد، ایثار و فداکاری است (خوشناموند، ۱۴۰۰). از منظر لغت‌شناسان، ایثار به «معنای ترجیح دادن، برتری دادن دیگری بر خود و مقدم داشتن منفعت غیر بر منفعت خویش است» (عمید، ۱۳۷۷: ۱۷۶). روشن‌تر بگوییم، «مقدم داشتن دیگری بر خود در کسب سود و منفعتی یا پرهیز از ضرر و زیانی است که نهایت برادری و دوستی بین دو نفر را نشان می‌دهد» (جرجانی، ۱۳۷۹: ۵۹).

1. Snyder

ایثار، روحیه از خودگذشتگی را در فرد تقویت می‌کند؛ زیرا شخص با وجود نیازمندی خود به چیزی، دیگران را بر خود مقدم می‌دارد (اسماعیل پور، ۱۳۸۵).

جهاد که از آن به عنوان عامل فعلیت بخشی ایثار در عمل یاد می‌شود، (خوشناموند، ۱۴۰۰) نیز در فرهنگ و تربیت سیاسی - اجتماعی ایرانیان جایگاه ویژه داشته است... «جهاد از ماده جهد به معنای مشقت و در اصطلاح شرع عبارت از بذل جان، مال و توان خویش در راه اعتلای کلمه اسلام و اقامه شعائر ایمان است؛ با این توجه جهاد در اصطلاح قرآنی و فقه اسلامی، تنها جهاد با اسلحه و نظامی نیست، بلکه همه اشکالی که موجب می‌شود تا اسلام اجرایی شده و در میان مردم و جامعه تحقق یابد، جهاد است» (نجفی، ۱۳۶۸: ۳). اهمیت این مبنا در تربیت اسلامی از تأکیدات آیات و روایات مکرر نمایان می‌شود.

یاد مرگ و ذکر معاد (مرگ آگاهی و شهادت طلبی) دیگر بعد مهم تربیت حماسی در فرهنگ سیاسی ایران اسلامی است (خوشناموند، ۱۴۰۰). در آموزه‌ها اسلامی این مقوله جایگاه برجسته‌ای را به خود اختصاص داده است. در همین راستا در بسیاری از آیات و روایات اسلامی این گونه آورده شده است که یاد مرگ، انسان را از فرورفتن در دام دنیای نکوهیده بازمی‌دارد و سرکشی آدمی را مهار می‌زند؛ و از این رو یاد مرگ و ذکر معاد بالاترین ذکرهاست. امام علی (ع) فرزند خود حسن (ع) و همه فرزندان معنوی خویش را بدین روش نیکوی تربیتی، یادآور شده و فرموده است: «يَا بُنَيَّ، أَكْثِرْ مِنْ ذِكْرِ الْمَوْتِ، وَ ذِكْرِ مَا تَهْجُمُ عَلَيْهِ... وَ نَسُوا مَا وَرَاءَهَا.» (نهج البلاغه، نامه ۳۱)

توکل به خدا و اعتماد به هدف داشتن فعالیت‌ها و کنش در مسیر توحیدگرایی دیگر بعد برجسته فرهنگ و آموزه‌های تربیتی - حماسی ایرانیان در تاریخ معاصر بوده است (خوشناموند، ۱۴۰۰). این واژه در لغت به معنای تکیه و اعتماد کردن بر کسی و اعتراف کردن بر عجز خود، به خدا سپردن و دل برداشتن از اسباب دنیا و به حضرت مسبب الاسباب توجه نمودن است (دهخدا، ۱۳۸۹: ذیل واژه توکل) و در اصطلاح به معنای «اعتماد قلب به خدا در جمیع امور یا انجام دادن همه‌ی امور لازم در حوزه‌ی تدبیر فردی و

اجتماعی و واگذاری نتیجه امور به خدا در حوزه‌ی خارج از دسترس انسان» (طبرسی، ۱۴۲۵، ج ۵: ۲۵۶)؛ استاد مطهری نیز این مفهوم را مفهومی زنده کننده و حماسی معرفی می‌داند؛ و در این خصوص می‌گوید: «توکل یک مفهوم اخلاقی تربیتی اسلامی است. اسلام می‌خواهد مردم مسلمان متوکل بر خدا باشند. اگر شما توکل را در قرآن مطالعه کنید - و من در هر جای قرآن توکل آمده است یادداشت کرده‌ام - می‌بینید از تمام این‌ها هماهنگی عجیبی در مفهوم توکل پیدا می‌شود که انسان می‌فهمد توکل در قرآن یک مفهوم زنده کننده و حماسی است؛ یعنی هر جا که قرآن می‌خواهد بشر را وادار به عمل کند و ترس‌ها و بیم‌ها را از انسان بگیرد، می‌گوید ترس و توکل به خدا کن، تکیه‌ات به خدا باشد و جلو برو، تکیه‌ات به خدا باشد و حقیقت را بگو، به خدا تکیه کن و از کثرت انبوه دشمن ترس» (مطهری، ۱۳۸۹، ج ۲۵: ۴۵۳). احسان نوع دوستی و زیر محورهای آن چون (برخوردهای دگرخواهانه، رساندن نفع نیکو و شایسته ستایش به دیگری، یاری و کمک کردن به افراد دیگر، بدون چشمداشت و...) نیز در این چارچوب مهم و کلیدی هستند. عدالت خواهی و ظلم ستیزی نیز نقشی برجسته در داستان‌های حماسی ایرانیان و آموزه‌های عقیدتی اسلام شیعی داشته است. بر همین اساس است که اغلب برای عقیده‌اند که در «حقیقت همه حماسه‌های بزرگ، طلب عدالت و مبارزه با ظلم و ستمی است که صورت گرفته یا در حال صورت گرفتن است. حماسه‌سازان انسان‌های عدالت خواهی هستند که در برابر ظلم قد علم می‌کنند و به مبارزه با آن می‌شتابند» (مرکز فرهنگی تبلیغی آیندگان، ۱۳۹۲: ۷۴). مؤلفه‌های مذکور به عنوان بخشی از پازل و سیستم حماسی - تربیتی ایران اسلامی مطرح بوده‌اند و بینش، نگرش و کنش افراد، جریان‌ها و شخصیت‌های ایرانیان در تاریخ معاصر را به شیوهای مستقیم و غیرمستقیم تحت تأثیر قرار دادند.

یافته‌های مربوط به پرسش دوم پژوهش

رفتارشناسی حاج قاسم سلیمانی بر مبنای ملاک‌های حماسی

برای شناخت مبانی فکری و اندیشه‌ای مکتب حاج قاسم سلیمانی و استخراج مهم‌ترین مضامین سیاسی - اجتماعی و حماسی آن اقدام به کدگذاری صحبت‌ها و سخنان حاج قاسم سلیمانی کرده‌ایم که در جدول ۱ آورده شده‌اند:

جدول ۱. کدگذاری اندیشه‌های تربیتی - حماسی حاج قاسم در جلسات مختلف

آن وظیفه‌ای که دیروز در صحرای کربلا حضرت عباس (ع) به دفاع از حریم اهل بیت (ع) و خواهر مقدسه‌اش به عهده داشت، آنها آمدند این وظیفه را چه زیبا به عهده گرفتند و پرافتخار به اتمام رساندند و نگذاشتند گرد اهانت و جسارت بر دامن بارگاه کبریایی حضرت زینب (س) و حضرت رقیه (س) بنشیند (سخنرانی شهید سلیمانی در جمع مردم همدان، ۴ مرداد ۱۳۹۷).	عاشورا باوری مدافعان حرم
من به‌عنوان یک سرباز جواب تو را می‌دهم؛ تو ما را تهدید می‌کنی به این‌که اقدامی انجام می‌دهی که در دنیا سابقه ندارد. ترامپ قمارباز؛ من خودم به‌تنهایی در مقابله می‌ایستم. (همان).	مقاومت شجاعانه
ما ملت، حوادث سختی را پشت سر گذاشته‌ایم، جنگ را شما شروع می‌کنید اما ما به‌پایان می‌رسانیم. (همان)	چشم‌انداز امیدوارانه
شهدا صاحبان معجزه و کرامت و راه اتصال بندگان به خداوند هستند و باید الگوی ما قرار گیرند (همان).	الگو منشی شهدا در جامعه
مدیران در جامعه نقش قله را دارند و مدیران به هر سمتی حرکت کنند جامعه نیز به آن سمت می‌رود (همان)	اثرگذاری مدیران کشور
دین‌داری و امانت‌داری مدیران بر دین‌داری و امانت‌داری اقشار جامعه اثرگذار است و از جمله عواملی که در دوران دفاع مقدس سبب شد که زیبایی‌هایی جلوه‌گر شود همین پیش‌گامی و دین‌داری فرماندهان بود (همان)	دین و امانت‌داری مدیران
مدیر، رهبر یک جامعه است، امام‌جمعه، استانداران، فرمانداران، فرماندهان سپاه و دیگر مسئولان در جامعه افراد عادی نیستند بلکه اینها بر جامعه اثر دارند (همان)	اثرگذاری منش کارگزاران نظام
لذا اگر می‌خواهیم جامعه مقاوم باشد مدیران باید متناسب با چنین جامعه‌ای باشند (همان)	ضرورت مدیران مقاوم

جدول ۱. کدگذاری اندیشه‌های تربیتی - حماسی حاج قاسم در جلسات مختلف

مدیران متخصص و متعهد	وقتی شخصی برای پستی گزینش می‌شود این ظلم بر جامعه است که سؤال شود "در خط چپ هستی یا راست؟ اصلاح طلب هستی یا اصول‌گرا؟" بلکه باید به لیاقت‌ها و قابلیت‌ها و امتحان‌داده‌ها توجه شود» (همان)
فرصت بودن بحران‌ها	امام راحل (ره) در شدیدترین بحران‌ها بزرگ‌ترین پیروزی‌ها را به دست آورد، امروز نیز اساس موضوع بر این است که در دل بحران‌ها مهم‌ترین فرصت‌ها وجود دارد (همان)
ولایت‌پذیری	«خداوند! تو را سپاس که مرا صلب‌به‌صلب، قرن‌به‌قرن، از صلبی به صلبی منتقل کردی و در زمانی اجازه ظهور و وجود دادی که امکان درک یکی از برجسته‌ترین اولیای را که قرین و قریب معصومین است، عبد صالح، خمینی کبیر و خامنه‌ای عزیز را درک کنم و سرباز رکاب او شوم (وصیت‌نامه شهید سلیمانی)
ضرورت وجود ولی‌فقیه	برادران و خواهرانم! جهان اسلام پیوسته نیازمند رهبری است، رهبری متصل و منصوب شرعی و فقهی به معصوم (همان)
ولی‌فقیه تنها نسخه شفابخش امت اسلامی	خوب می‌دانید منزه‌ترین عالم دین که جهان را تکان داد و اسلام را احیا کرد، یعنی خمینی بزرگ و پاک ما، ولایت‌فقیه را تنها نسخه نجات‌بخش این امت قرار داد (همان)
ضرورت وحدت اسلامی	بدانید [باید] به‌دوراز هرگونه اختلاف، برای نجات اسلام، خیمه ولایت را رها نکنید. خیمه، خیمه رسول... است. اساس دشمنی جهان با جمهوری اسلامی آتش زدن و ویران کردن این خیمه است (همان)
انقلاب در انقلاب امام خمینی (ره)	هنر امام این بود که اسلام را به پشتوانه آورد. عاشورا و محرم، صفر و فاطمیه را به پشتوانه این ملت آورد. انقلاب‌هایی در انقلاب ایجاد کرد (همان)
زنده نگه‌داشتن یاد شهدا:	شهدا محور عزت و کرامت همه ما هستند، نه برای امروز، بلکه همیشه این‌ها به دریای واسعه خداوند سبحان اتصال یافته‌اند. آن‌ها را در چشم، دل و زبان خود بزرگ ببینید، همان‌گونه که هستند (همان)
رقابت سیاسی ارزشی	عزیزان، هر رقابتی باهم می‌کنید و هر جدلی باهم دارید، اما اگر عمل شما و کلام شما یا مناظره‌هایتان به نحوی تضعیف‌کننده دین و انقلاب بود، بدانید شما مغضوب نبی مکرم اسلام و شهدای این راه هستید». (همان)
رقابت سیاسی ولایتمدار	اگر می‌خواهید باهم باشید، شرط باهم بودن توافق و بیان صریح حول اصول است. اصول مطول و مفصل نیست. اول آن‌ها اعتقاد عملی به ولایت‌فقیه است، یعنی اینکه نصیحت او را بشنوید، با جان‌ودل به توصیه و تذکرات او به‌عنوان طیب حقیقی شرعی و علمی عمل کنید (همان)

جدول ۱. کدگذاری اندیشه‌های تربیتی - حماسی حاج قاسم در جلسات مختلف

مسئولیت‌پذیری کارگزاران نظام	«مسئولین همانند پدران جامعه می‌بایست به مسئولیت خود پیرامون تربیت و حراست از جامعه توجه کنند، نه با بی‌مبالاتی و به‌خاطر احساسات و جلب برخی از آرای احساسی زودگذر، از اخلاقیاتی حمایت کنند (همان)
ولایت‌پذیری عالمان دینی	به علمای عظیم‌الشأن و مراجع گران‌قدر که موجب روشنایی جامعه و سبب زدودن تاریکی‌ها هستند، خصوصاً مراجع عظام تقلید. راه صحیح حمایت بدون هرگونه ملاحظه از انقلاب، جمهوری اسلامی و ولی فقیه است (همان).
گنج جنگ تحمیلی	«گنج جنگ، گنج بی‌همتایی که درهای ذی‌قیمتی در درون آن وجود داشت که باید کاوش شود و به جامعه معرفی شود (سخنرانی سردار سلیمانی در کنگره هشت هزار شهید گیلان ۱۴ اردیبهشت ۱۳۹۵).
شهدا و عبور از منیت نفسانی	«شهید به‌دلیل اینکه از منیت خود و نفسانیت خود عبور می‌کند و خود را فدا می‌کند و خودی و منیتی باقی نمی‌ماند، به‌دلیل این ذوب شدن (همان).
هجرت الهی شهدا	«پایه اصلی که همه شهیدان ما طی کردند و به این جایگاه رسیدند و یکی از مقامات مهم رسیدن به‌جایگاه شهید است، پایگاه و مقام هجرت است؛ هجرت از خود، هجرت از مقامات خود، هجرت از مال خود، هجرت از مکان خود، هجرت از دل‌بستگی‌های خود، هجرت از زیبایی‌های خود». (همان)
شهادت جهادی و تکلیف‌گرا	«آن‌ها همان‌طوری که دیدید، شهید عطری از وابستگی از دل‌بستگی به این زهرای زیبای خودش دل کند و به‌سوی تکلیف حرکت کرد». (همان)
چشم فروستن از امور دنیوی	آن پدر شهید را که به اسم می‌شناسم وقتی می‌خواست که با دختر خودش خداحافظی کند، دستش را بر روی صورت دخترش مالید، رویش را برگرداند به‌طرف دیگرش که همسرش از او سؤال کرد چرا نمی‌بینیش؟ گفت می‌ترسم او مرا بگیرد و مرا زمین‌گیر کند (همان)
توسل به شهدا	ما در مسئله‌ی درک مقام شهدا نباید تردید کنیم که آن‌ها مثل اولیای ما دارای اعجازند. اینکه ما به قبور آن‌ها توسل می‌کنیم، از آن‌ها استمداد بطلبیم، این یک حقیقت است. چون آن‌ها مثل قطره‌ای هستند که به دریا وصل شده‌اند (همان)
اتصال شهدا به معرفت رسول‌الله	شهید چون ذوب در خدا شده است اخلاص پیدا کرده و چون اخلاص پیدا کرده به مدار مغناطیسی رسول‌الله و آل الله اتصال دارد. به این دلیل شهید صاحب اعجاز است (همان)
ضرورت دفاع از نظام اسلامی	هیچ واجبی به‌پای دفاع از نظام نمی‌رسد. امام خمینی (ره) آن را از نماز واجب‌تر دانست. نماز اگر قضا شد امکان مجدد آن وجود دارد اما نظام اگر آسیب دید، نماز آسیب می‌بیند، دین آسیب می‌بیند، به این دلیل امام حفظ نظام را واجب واجبات و واجب‌تر از نماز دانستند.

جدول ۱. کدگذاری اندیشه‌های تربیتی - حماسی حاج قاسم در جلسات مختلف

عزت ملی	چه ارزشی دارد که کسی پاسپورت ما را قبول دارد یا ندارد. مهم است این مطلب، اما آیا مهم‌تر از عزت ماست. عزت ما امروز بر هر چیزی ارجحیت دارد. (همان)
استقلال‌طلبی	یکی از اهداف و ارزش‌های اصیل انقلاب استقلال در ابعاد (سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، نظامی و...) بود که در جنگ تحمیلی همه رزمندگان برای حفظ عزت و استقلال ملی به صورت گسترده در جنگ حضور پیدا کردند. (همان)
اخلاص مداری	یکی از مشخصه‌های جنگ اخلاص در همه چیز بود. اخلاص در بیان، اخلاص در عمل، اخلاص در فکر. (همان)
ارزش‌های فرامادی رزمندگان	خصیصه دیگر شاید این بود که در سطح جنگ هیچ‌گونه احساس توقعی از پاداش نداشتند. جنگ ما افتخارش این است که رتبه‌ای نبود؛ کلمه رایج کلمه برادر بود. (همان)
انتخاب شهادت باعزت	انسان می‌میرد، چه بخواهد چه نخواهد شاه باشد می‌میرد، امپراتور باشد، می‌میرد. عالم باشد، می‌میرد. یک مرگ اجباری است و ۹۹ درصد از مردم به این شکل می‌میرند و تنها یک درصد توفیق این را دارند که مرگ اختیاری را انتخاب کنند (همان).
خیانت به استقامت ملت	جامعه ما در مسیر چند ساله‌ی بعد از انقلاب توانست خطرات و تهدیدات مختلف را پشت سر بگذارد؛ اما کماکان برخی سیاستمداران و روشنفکران غرب‌زده برخلاف عزت مداری و استقامت ملت، در حال القای ترس به جامعه‌اند که این خیانت به استقامت ملت است (همان)
دشمن‌شناسی درست	اگر کسی دشمن را نشناسد و برخی اوقات دشمن را به جای دوست و دوست را به جای دشمن بگیرد، این خطای استراتژیکی است که در مسیر ملت انحراف ایجاد می‌کند... (همان)
جذب حداکثری و منش پدرانه	اینکه در جامعه مدام بگوئیم او بی‌حجاب و این باحجاب است یا این اصلاح‌طلب و آن اصول‌گراست، پس چه کسی می‌ماند؟ چه کسی را می‌خواهید حفظ کنید؟ آقا همه اینها، مردم ما هستند... خوب، پدر خانواده در این جور مواقع چه کار می‌کند؟ (سخنرانی شهید سلیمانی، مهران فر، ۱۳۹۸: ص ۳۱۷).
امانت‌داری، حفاظت از بیت‌المال	ما افتخار می‌کنیم به مغفوری که وقتی همسرش می‌خواست وضع حمل بکند برای رساندن خود به بیمارستان، به‌خاطر حفظ بیت‌المال، از موتورسیکلت سپاه استفاده نکرد» سخنرانی شهید سلیمانی، ر. ک. مهران فر، ۱۳۸۸: ص ۱۵۹)
مطابقت گفتار و عمل	حقیر به‌عنوان سرباز مکلف شده از جانب حضرت‌عالی در این میدان، با اتمام عملیات آزادسازی ابوکمال آخرین قلعه داعش با پایین کشیدن پرچم این گروه آمریکایی - صهیونیستی و برافراشتن پرچم سوریه، پایان سیطره این شجره خبیثه ملعونه را اعلام می‌کنم (نامه شهید سلیمانی، ۳۰ شهریور ۱۳۹۶)

جدول ۱. کدگذاری اندیشه‌های تربیتی - حماسی حاج قاسم در جلسات مختلف

عمل به وعده‌ها	وقتی شهید حججی به شهادت رسید پیامی صادر کردم و در آن تأکید کردم تا سه ماه دیگر ریشه داعش را می‌خشکانیم الآن هم می‌گویم نابودی داعش نزدیک است و تا دو ماه دیگر نابودی این شجره خبیثه را جشن می‌گیریم (سخنرانی شهید سلیمانی، خبرگزاری صداوسیما: ۳۰ شهریور ۱۳۹۶)
خودسازی شرط قهرمانی در اسلام	ایرانی‌ها به خودشان افتخار کنند که مردی از میان آنها از یک روستای دورافتاده برمی‌خیزد، تلاش و خودسازی می‌کند، به چهره درخشان و قهرمان امت اسلامی تبدیل می‌شود. (مقام معظم رهبری، ۲۶/۹/۱۳۹۶)
مکتبی بودن	او نمونه‌ی برجسته‌ای از تربیت‌شدگان اسلام و مکتب امام خمینی بود (مقام معظم رهبری، ۱۳/۱۰/۱۳۹۸)
شجاعت ایرانی	شهید سلیمانی دارای شجاعت و روحیه‌ی مقاومت بود؛ شجاعت و مقاومت جزو خصلت‌های ایرانی است (مقام معظم رهبری، ۲۶/۹/۱۳۹۶)
روحیه فداکاری و نوع‌دوستی	روحیه‌ی فداکاری و نوع‌دوستی داشت، یعنی برایش این ملت و آن ملت و مانند و اینها مطرح نبود؛ نوع‌دوست بود، واقعاً حالت فداکاری برای همه داشت (مقام معظم رهبری، ۲۶/۹/۱۳۹۶)

با توجه به مضامین مذکور مهم‌ترین مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده تفکر و اندیشه‌ی حاج قاسم سلیمانی بر اساس شاخص‌های حماسی تربیتی در شکل زیر نشان داده شده است:

یکی از ویژگی‌های شخصیتی و رفتاری حاج قاسم سلیمانی که سیره وی الگویی عملی برای تربیت حماسی محسوب می‌شود ولایتمداری اوست. در مورد اهمیت این مقوله در رفتارهای جمعی و نگرش‌های مدیریتی و سیستمی آورده شده که «در جریان تعلیم و تربیت حماسی برای جلوگیری از متلاشی شدن جریان تربیت و دستیابی به اهداف تربیت حماسی نیازمند هدایت و برنامه‌ای هستیم که با یک رهبر مدیریت و فرماندهی شود» (فایول^۱، ۱۹۴۶). شهید سلیمانی از همان ابتدای تا زمان شهادت در رکاب ولایت قرار داشت و این امر را بزرگ‌ترین افتخار زندگی شخصی - اجتماعی خود مطرح کرده است. در این رابطه وی در وصیت‌نامه‌ی خود بر آن صحه می‌گذارد و آورده‌اند خدایا تو را سپاس می‌گویم به خاطر نعمت‌هایت... خداوندا تو را سپاس که مرا صلب به صلب، قرن به قرن، از صلبی به صلبی منتقل کردی و در زمانی اجازه ظهور و وجود دادی که امکان درک یکی از برجسته‌ترین اولیائت را که قرین و قریب معصومین است، عبد صالحت خمینی کبیر و خامنه‌ای عزیز را درک کنم و سرباز رکاب او شوم» (شهید سلیمانی، وصیت‌نامه الهی سیاسی). قریب به اتفاق هم‌زمان و هم‌سنگران وی در جبهه‌های نبرد جنگ تحمیلی و پس از آن در برهه‌ها و حوادث مختلف بر این مسئله تأکید ویژه داشتند که ولایتمداری صفت برجسته ایشان در فرماندهان انقلابی بود. در همین چارچوب آمده است: «در منش و رفتار و عشق به ولایت او هیچ ناخالصی وجود نداشت و ذوب در انقلاب بود. خط قرمز قاسم سلیمانی نیز ولایت و انقلاب بود (سردار عارف هاشمی، ۱۳۹۸).

از دیگر ملاک‌های حماسی در رفتار و کردار شهید سلیمانی غیرت ممدوح او به دین، ناموس و وطن است که عمر خود در پاسداری از این ارزش‌ها وقف و جانش را فدا کرد. این مؤلفه در شخصیت وی چنان بارز است که در وصیت‌نامه‌اش وجود خود را نذر مردمان سرزمینش می‌کند و می‌فرماید: من وجودم را نذر وجود شما و ملت ایران کنم (شهید سلیمانی، وصیت‌نامه الهی سیاسی) رهبر انقلاب در توصیف غیرتمندی سردار سلیمانی بیان می‌کند حتی نامش هم باعث رعب و وحشت دشمنان می‌شود: امروز هم مستکبران از نام او وحشت دارند، از یاد او وحشت دارند؛ ببینید در فضای مجازی با اسم او چه برخوردی دارند می‌کنند... خب فضای مجازی موجود

1.Fayol

دنیا زیر کلید مستکبران است دیگر؛ از اسمش هم می‌ترسند و از تکثیر او وحشت دارند؛ الگو یعنی این؛ می‌ترسند که تکثیر بشود (مقام معظم رهبری، ۱۴۰۰/۱۰/۱۱).

دیگر مؤلفه‌های مهم تربیت حماسی در شخصیت و رفتار سردار سلیمانی شجاعت است. به طوری که رهبر انقلاب وی را مظهر شجاعت و مقاومت معرفی می‌کند و در این خصوص بیان می‌کند: [سردار شهید سلیمانی] تبلور ارزش‌های فرهنگی ایرانی و ایران بود... دارای شجاعت و روحیه‌ی مقاومت بود؛ شجاعت و مقاومت جزو خصلت‌های ایرانی است. او مظهر شجاعت بود، مظهر مقاومت بود؛ این را همه مشاهده می‌کردند و می‌دیدند» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۹/۰۹/۲۶) و همچنین در توصیف ارزش شجاعت این شخصیت والامقام و بیان می‌کند: شهید سلیمانی، هم شجاع بود، هم باتدبیر بود؛ صرف شجاعت نبود؛ بعضی‌ها شجاعت دارند اما تدبیر و عقل لازم برای به کار بردن این شجاعت را ندارند. بعضی‌ها اهل تدبیرند اما اهل اقدام و عمل نیستند، دل و جگر کار را ندارند. این شهید عزیز ما هم دل و جگر داشت - به دهان خطر می‌رفت و ابا نداشت؛ نه فقط در این حوادث این روزها، [بلکه] در دوران دفاع مقدس هم در فرماندهی لشکر ثارالله همین جوری بود؛ این شجاعت و تدبیر توأمان، فقط در میدان نظامی هم نبود، در میدان سیاست هم همین جور بود؛ در عرصه‌ی سیاست هم شجاع بود، هم باتدبیر بود؛ سخنش اثرگذار بود، قانع‌کننده بود، تأثیرگذار بود (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۸/۱۰/۱۸).

دیگر ملاک حماسی معرف شخصیت شهید سلیمانی، فتوت و جوانمردی او بود. سردار سلیمانی با آن جایگاه و مرتبه‌ای که در نزد مردم و سیاسیون داشت اما خود را همواره سرباز رهبر و انقلاب می‌دانست و خدمت به خلق را وظیفه‌ی خود می‌دانست که نشانی بر فتوت و جوانمردی و حماسی بودن و جهادی بودن او دارد. به طوری که در وصف شخصیت این جوانمرد بزرگ آمده است: «او در روزهای سیل خوزستان، اسلحه را زمین گذاشت و بیل دستش گرفت. من می‌دیدم که برای مردم و سیل‌زدگان اشک می‌ریخت. حاج قاسم این گونه نبود که دستور بدهد و برود. نمی‌رفت؛ تا لحظه آخر و تا موقعی که مردم یک روستا یا منطقه نجات پیدا کنند و امکانات بگیرند، کنار مردم می‌ایستاد حضور حاج قاسم همچنین در زمان سیل خوزستان، یک انسجام بین مدیران و نیروهای مسلح این استان به وجود آورد. مردمی که همه دارایی و زندگی خود را

از دست رفته می‌دیدند، قاسم سلیمانی برایشان یک منجی بود» (سردار عارف هاشمی، ۱۳۹۸). ایشان و از خود گذشته‌گی دیگر ویژگی برجسته شخصیت حاج قاسم سلیمان بود زیرا سرتاسر زندگی این شهید والامقام مظهر ایثار و از خود گذشته‌گی است. به طوری که در طول عمر بابرکت خود نه دنبال پست و مقام و نشان بود و نه اسم و رسمی به طوری که در وصیت‌نامه خود فرموده است که القاب سردار و مانند آن بر روی سنگ قبر وی پرهیزند و عنوان سرباز را شایسته مقام ارجمند خود می‌دانستند. رهبر معظم انقلاب در توصیف روحیه فداکارانه شهید سلیمانی می‌فرماید: «خدا را شکر که مردان فداکاری در زمان ما هستند و بودند و دیدیم کسان زیادی را که در این جهت به امیرالمؤمنین اقتدا کردند و [از او] پیروی کردند؛ عاشق شهادت بودند، دنبال شهادت بودند، آرزوی شهادت داشتند و خدای متعال نصیب وی کرد. شهید سلیمانی را دشمنان تهدید کرده بودند که تو را به قتل خواهیم رساند؛ این بزرگوار به دوستانش گفته بود که این‌ها تهدید می‌کنند من را به چیزی که دارم در کوه و بیابان و پست و بلند دنبالش می‌گردم؛ من را به آن تهدید می‌کنند!» (مقام معظم رهبری، ۱۴۰۰/۰۲/۱۲) یا درجایی دیگر در مردین عنصر برجسته شخصیت وی می‌فرماید: «سردار شهید سلیمانی [تلور ارزش‌های فرهنگی ایرانی و ایران بود... روحیه‌ی فداکاری و نوع دوستی داشت، یعنی برایش این ملت و آن ملت و مانند این‌ها [مطرح] نبود؛ نوع دوست بود، واقعاً حالت فداکاری برای همه داشت. (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۹/۰۹/۲۶).

مجاهدت در راه حق نیز تکمیل‌کننده دیگر ابعاد شخصیتی شهید سلیمانی است. رهبر معظم انقلاب در توصیف این جنبه شخصیتی و رفتاری سردار سلیمانی بیان می‌کند: [آقای سلیمانی] بارها، بارها، بارها جان خودشان را در معرض تهاجم دشمن قرار داده‌اند، در راه خدا، برای خدا و مخلصاً لِّله و مجاهدت کرده‌اند. ان شاء الله خدای متعال به ایشان اجر بدهد و تفضل کند و زندگی ایشان را با سعادت و عاقبت ایشان را با شهادت قرار بدهد (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۷/۱۲/۱۹). «ما شهید زیاد داریم - در بین سرداران هم شهید داریم، در بین آحاد معمولی هم شهید داریم - اما شهیدی که به دست خبیث‌ترین انسان‌های عالم یعنی خود آمریکایی‌ها به شهادت برسد و آن‌ها

افتخار کنند که او را توانستند شهید کنند، چنین شهیدی غیر از حاج قاسم من کس دیگری را یادم نمی‌آید؛ جهادش جهاد بزرگی بود» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۸/۱۰/۱۳).

شهادت‌طلبی، فراوان به یاد مرگ بودن و معادباوری نیز در زندگی فردی و اجتماعی شهید سلیمانی به‌عنوان ویژگی منحصربه‌فرد مطرح بود. در وصیت‌نامه ایشان آورده شده است «یا ارحم! الراحمین! مرا بپذیر؛ پاکیزه بپذیر؛ آن‌چنان بپذیر که شایسته دیدارت شوم. جز دیدار تو را نمی‌خواهم، بهشت من جوار توست، یا الله... خدایا از کاروان دوستانم جامانده‌ام خداوند، مرا به حرمت کسانی که حرمشان را بر خودت واجب کرده‌ای، قبل از شکستن حریمی که حرم آن‌ها را خدشه‌دار می‌کند، مرا به قافله‌ای که به‌سویت آمدند، متصل کن...» (شهید سلیمانی، وصیت الهی سیاسی). در ادامه بسیاری از هم‌زمان و هم‌سنگران وی براین امر اذعان دارند که یکی از خصلت‌های خاص حاج قاسم این بود که هرروز منتظر شهادت بود. او هرروز در فکر رفتن بود (سردار محمدجعفر اسدی، ۱۳۹۸).

مقاومت، ایستادگی و پایداری دیگر ویژگی بود که پس از حضور شهید سلیمانی در سپاه پاسداران انقلاب در سطح داخل و خارج مدنظر زندگی فردی وی قرار گرفت. با تلاش شبانه‌روزی و خستگی‌ناپذیر وی در سطح منطقه، اقتدار منطقه‌ای و قدرت نرم ایران در قالب محور مقاومت به سرعتی غیرقابل‌باور گسترش یافت. زندگی این شهید والامقام سراسر مقاومت و پایداری از مرزهای ایران و مسلمین در مقابل متجاوزینی همچون صدام، داعش، امریکا و صهیونیست و امثالهم بود. مقام معظم رهبری در تبیین این عنصر مهم در مکتب شهید سلیمانی می‌فرماید: «شهید سلیمانی همه عمر بابرکت خود را در مقابل استکبار و صهیونیسم ایستادگی کردند و درنهایت هم توسط جبهه استکبار به شهادت رسیدند (رهبر معظم انقلاب، ۱۳۹۸/۱۰/۱۸) براین اساس می‌توان گفت که شهید سلیمانی برای جمهوری اسلامی تنها یک فرمانده نظامی نبود، او نماد محور مقاومت بود که پایه‌های جمهوری اسلامی بر آن بنا شده است. قاسم سلیمانی بازوی سپاه در خارج از مرزهای ایران به حساب می‌آمد. با اقدامات وی، خلافت خودخوانده داعش در

عراق و سوریه از بین رفت و محور مقاومت با عزت پیروز یک نیر سخت شد (عرفانی فر، ۱۳۹۹، ص ۶۷).

یافته‌های مربوط به پرسش سوم پژوهش

قبل از ارتباط سیره شهید سلیمانی و نقش آن در تحقق اهداف و چشم‌انداز گام دوم انقلاب، به کدگذاری مانیفست گام دوم انقلاب، خطاب رهبری انقلاب به آحاد مردم ایران آورده شده است که در جدول ۲ آورده شده است:

جدول ۲. کدگذاری محورهای اصلی گام دوم انقلاب

میان ملت‌هایی که به‌پاخاسته و انقلاب کرده‌اند، کمتر دیده‌شده که توانسته باشند کار را به نهایت رسانده و به‌جز تغییر حکومت‌ها، آرمان‌های انقلابی را حفظ کرده باشند؛ تنها انقلابی است که یک چله‌ی پُرافتخار را بدون خیانت به آرمان‌هایش پشت سر نهاده (بیانیه‌ی گام دوم انقلاب)	حفظ و استمرار ارزشها
انقلاب اسلامی ایران، با قدرت و شکوه پا به میدان نهاد؛ چهارچوب‌ها را شکست؛ کهنگی کلیشه‌ها را به رخ دنیا کشید؛ دین و دنیا را در کنار هم مطرح کرد و آغاز عصر جدیدی را اعلام نمود	پیروزی انقلاب و عصر جدید عالم
برای همه‌چیز می‌تواند طول عمر مفید و تاریخ‌مصرف فرض کرد، اما شعارهای جهانی این انقلاب دینی از این قاعده مستثنا است؛ آزادی، اخلاق، معنویت، عدالت، استقلال، عزت، عقلانیت، برادری، هیچ‌یک به یک نسل و یک جامعه مربوط نیست تا در دوره‌ای بدرخشد و در دوره‌ای دیگر افول کند	شعارها و اهداف فطری - جهانی انقلاب
انقلاب اسلامی پس از نظام‌سازی، به رکود و خموشی دچار نشده و نمی‌شود و میان جوشش انقلابی و نظم سیاسی و اجتماعی تضاد و ناسازگاری نمی‌بیند، بلکه از نظریه‌ی نظام انقلابی تا ابد دفاع می‌کند.	دفاع از نظام سازی اسلامی
به نقدها حساسیت مثبت نشان می‌دهد. ولی از ارزش‌هایش فاصله نمی‌گیرد.	ارزش‌گرایی منتقدانه
انعطاف‌پذیر و آماده‌ی تصحیح خطاهای خویش است؛ اما تجدیدنظرپذیر و اهل انفعال نیست.	انعطاف‌پذیری غیرمنفعل
پس از نظام‌سازی، به رکود و خموشی دچار نشده است. متحجر و در برابر پدیده‌ها و موقعیت‌های نو به نو، فاقد احساس و ادراک نیست.	اسلام و انقلاب عقلانی
به اصول خود به شدت پایبند و به مرزبندی‌های خود با رقیبان و دشمنان به شدت حساس است	دشمن‌شناسی

جدول ۲. کدگذاری محورهای اصلی گام دوم انقلاب

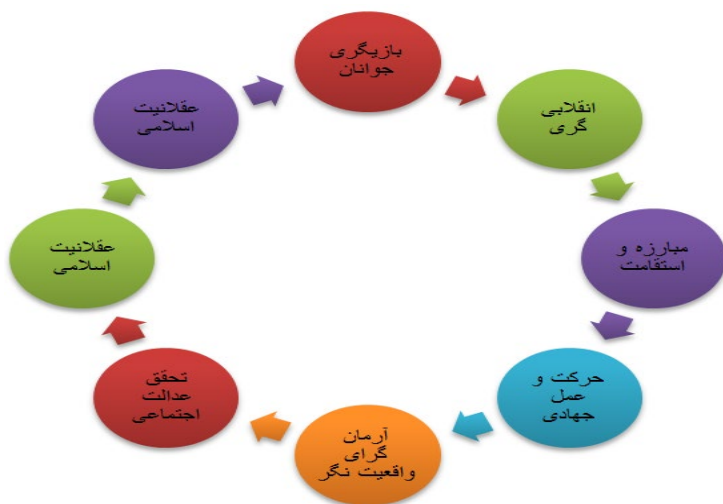
این انقلاب از آغاز تا امروز نه بی‌رحم و خون‌ریز بوده و نه منفعل و مردد. در هیچ معرکه‌ای گلوله‌ی اول را شلیک نکرده است، ولی پس از حمله‌ی دشمن از خود دفاع کرده و ضربت متقابل را محکم فرود آورده است.	تدافع قهرمانانه
از مظلومان و مستضعفان دفاع کرده است و با صراحت و شجاعت در برابر زورگویان ایستاده است	حامی مظلومان
جمهوری اسلامی، متحجر و در برابر پدیده‌ها و موقعیت‌های نو به نو، فاقد احساس و ادراک نیست، اما به اصول خود به شدت پایبند و به مرزبندی‌های خود با رقیبان و دشمنان به شدت حساس است.	واقعیت‌نگر آرمان‌گرا
مرتکب افراط‌ها و چپ‌روی‌هایی که مایه‌ی ننگ بسیاری از قیام‌ها و جنبش‌ها است، نشده است.	رویکرد عقلانیت اسلامی
عزیزان! نادانسته‌ها را جز باتجربه‌ی خود یا گوش سپردن به تجربه‌ی دیگران نمی‌توان دانست. برای برداشتن گام‌های استوار در آینده، باید گذشته را درست شناخت و از تجربه‌ها درس گرفت	عبرت از گذشته
پس آنگاه انقلاب ملت ایران، جهان دوقطبی آن روز را به جهان سه‌قطبی تبدیل کرد و سپس با سقوط و حذف شوروی و اقمارش و پدید آمدن قطب‌های جدید قدرت، تقابل دوگانه‌ی جدید «اسلام و استکبار» پدیده‌ی برجسته‌ی جهان معاصر و کانون توجه جهانیان شد	دوگانگی تقابل اسلام/ استکبار
مدیریت‌های جهادی الهام گرفته از ایمان اسلامی و اعتقاد به اصل «ما می‌توانیم» که امام بزرگوار به همه‌ی ما آموخت، ایران را به عزت و پیشرفت در همه‌ی عرصه‌ها رسانید	عزت‌مداری جهادی
در گام نخست، رژیم ننگین سلطنت استبدادی را به حکومت مردمی و مردم‌سالاری تبدیل کرد و عنصر اراده‌ی ملی را که جان‌مایه‌ی پیشرفت همه‌جانبه و حقیقی است در کانون مدیریت کشور وارد کرد.	حکومت مردم- سالار دینی
ثبات و امنیت کشور و تمامی است ارضی و حفاظت از مرزها را که آماج تهدید جدی دشمنان داخلی و خارجی قرار گرفته بود ضمانت کرد.	ثبات، امنیت و حفظ تمامیت ارضی کشور
موتور پیشران کشور در عرصه‌ی علم و فناوری و ایجاد زیرساخت‌های حیاتی و اقتصادی و عمرانی شد.	پیشرفت در عرصه علم و فناوری
در موضوعات اجتماعی مانند کمک‌رسانی‌ها و فعالیت‌های نیکوکاری که از پیش از انقلاب آغاز شده بود، افزایش چشمگیر داد. پس از انقلاب، مردم در مسابقه‌ی خدمت‌رسانی در حوادث طبیعی و کمبودهای اجتماعی مشتاقانه شرکت می‌کنند	مشارکت و همبستگی اجتماعی

جدول ۲. کدگذاری محورهای اصلی گام دوم انقلاب

مشارکت و فعالیت فعال مردم	مشارکت مردمی را در مسائل سیاسی مانند انتخابات، مقابله با فتنه‌های داخلی، حضور در صحنه‌های ملی و استکبارستیزی به اوج رسانید
ارتقای بینش سیاسی شهروندان	بینش سیاسی آحاد مردم و نگاه آنان به مسائل بین‌المللی را به گونه‌ی شگفت‌آوری ارتقاء داد.
ترویج عدالت اجتماعی	آمار بزرگ راه‌سازی و خانه‌سازی و ایجاد مراکز صنعتی و اصلاح امور کشاورزی و رساندن برق و آب و مراکز درمانی و واحدهای دانشگاهی و سد و نیروگاه و امثال آن به دورترین مناطق کشور، حقیقتاً افتخارآفرین است؛
گسترش اخلاق و معنویت	انقلاب ایران عیار معنویت و اخلاق را در فضای عمومی جامعه به گونه‌ای چشمگیر افزایش داد.
جوانان معنویت‌گرا	برخلاف ترویج فساد، بی‌بندوباری و فحش‌های دوران پهلوی، رویکرد دینی و اخلاقی در جمهوری اسلامی، دل‌های مستعد و نورانی به‌ویژه جوانان را مجذوب کرد و فضا به سود دین و اخلاق دگرگون شد
فضای جهادی - معنوی در جامعه	صف نوبت برای اعتکاف از هزاران جوان و استاد و دانشجو و زن و مرد و صف نوبت برای اردوهای جهادی و جهاد سازندگی و بسیج سازندگی از هزاران جوان داوطلب و فداکار، نماز و حج و روزه‌داری و پیاده‌روی زیارت و مراسم گوناگون دینی و انفاقات و صدقات واجب و مستحب در همه‌جا به‌ویژه میان جوانان رونق یافت و تا امروز، روزه‌روز بیشتر و باکیفیت‌تر شده است.
استقامت و ایستادگی در برابر مستکبران	در تمام این چهل سال، تسلیم‌ناپذیری و صیانت و پاسداری از انقلاب و عظمت و هیبت الهی آن و گردن برافراشته‌ی آن در مقابل دولت‌های متکبر و مستکبر، خصوصیت شناخته‌شده‌ی ایران و ایرانی به‌ویژه جوانان این مرزوبوم به شمار می‌رفته است
اقتدار روزافزون ایران	اگر آن روز چالش با آمریکا بر سر کوتاه کردن دست عمال بیگانه یا تعطیلی سفارت رژیم صهیونیستی در تهران یا رسوا کردن لانه‌ی جاسوسی بود، امروز چالش بر سر حضور ایران مقتدر در سطح منطقه و جهان است

باتوجه به کدگذاری‌های ابتدای مذکور شاخص‌های تربیتی - حماسی گام دوم انقلاب بدین

شرح می‌باشد:

یافته‌های تحلیلی پژوهش

در حقیقت بیانیه گام دوم انقلاب با مؤلفه‌های مذکور طی تحولات مابعد از انقلاب و به‌طور
 اخص یکی دو دهه‌ی گذشته به‌عنوان یک چراغ مسیر و نقشه راه برای رسیدن به تمدن نوین
 اسلامی مدنظر قرار گرفت. این بیانیه خلاصه و فشرده‌ی معارف انقلاب است و لطفش در این است
 که همه‌ی آن مفاهیم بلند را یکجا و جامع، در یک بسته‌بندی جدید و یکپارچه عرضه کرده است.
 در حقیقت بیانیه گام دوم انقلاب که در دل آن مؤلفه‌ها و رویکردهای مختلف فرهنگی - اجتماعی
 مختلفی را جای داده است، منشوری برای ادامه راه همه مردم ایران و چشم‌انداز امیدوارانه به تغییر و
 تحولات در عرصه‌های مختلف است. در شرایطی که برنامه‌های تحریمی و فشار اقتصادی - سیاسی
 و اجتماعی معاندین به شیوه‌ای روزافزون اضافه می‌شود و مردم با حضور و مشارکتی جهادی و
 انقلابی نقش مهمی در خنثی‌سازی آنها داشتند، اما ارائه این مانیفست در سطح جامعه روحیه‌ای
 جدید و خونی تازه در رگ‌های ملت و ارزش‌های انقلاب وارد کرد. در مورد رابطه و نسبت تربیت
 حماسی با بیانیه‌ی گام دوم انقلاب باید گفت که رهبر انقلاب اسلامی در بیانیه گام دوم از آن بسان
 یک پدیده زنده و بارآه یاد کرده است؛ پدیده‌ای که دارای حرکت تکاملی از نظام‌سازی تا
 تمدن‌سازی است. در حقیقت تربیت انقلابی عامل پیوست بین انقلابیون و انقلاب اسلامی است و
 از آنجایی که انقلاب اسلامی یک حرکت مستمر و دائمی در طول تاریخ بوده و خواهد بود، تربیت
 انقلابی نیز بایستی مستمر، دائمی و مبتنی بر مؤلفه‌های ثابت اما ارائه نو به نو باشد. حرکت به سمت
 افق متعالی ترسیم‌شده برای انقلاب اسلامی در ساحت اندیشه، زمانی میسر خواهد بود که فرد
 علاوه بر توجه به عوامل جذابیت و محرک آن افق در سطح اندیشه، به مؤلفه‌های امیدبخش
 حرکت انقلاب توجه دائم نماید. البته پرواضح است که این امیدآفرینی بایستی بر صداقت و
 متکی به واقعیت‌ها باشد؛ امری که رهبری انقلاب در بیانیه گام دوم، خود را ملتزم به امید صادق و
 متکی به واقعیت‌های عینی و دوری از امید کاذب و فریبنده دانسته است. از این امر می‌توان
 به‌عنوان راهبرد اساسی در تحقق این مؤلفه تربیتی یاد کرد.

کاوش در سیره حماسی شهید سلیمانی پیامدهای تربیتی مهمی برای تحقق بیانیه گام دوم
 انقلاب اسلامی دارد که جوانان و ملت ایران با سرمشق قراردادن سیره این شهید بزرگوار بتوانند در
 تحقق خودسازی و تمدن‌سازی برای جامعه اسلامی مؤثر باشند. این پیامدها به شرح زیر هستند:

۱- تقویت روحیه اعتمادبه‌نفس و خودباوری

یکی از آسیب‌های روانی و مشکلات انسان امروزی که به وی احساس پوچی داده و همواره او به دنبال رهایی و فرار از این احساس است، عدم اعتمادبه‌نفس است زیرا عواملی از قبیل هدف‌دار نبودن، نداشتن اراده و پشتکار، منفعل بودن، شکست‌پذیری، استقامت نداشتن در کارها، منفی‌گری، مسئولیت‌ناپذیری، تحمل نداشتن در رویارویی با موانع و شکست‌ها و... منجر به این امر روانی شده که انسان نتواند به خود متکی باشد (لواسانی و آذربایجانی، ۱۳۹۱). براین اساس تقویت اعتمادبه‌نفس برای وی لازم و ضروری است. اعتمادبه‌نفس همان باور آدمی به توانایی‌های خود است به نحوی که از هیچ کوششی فروگذار نکند و از سختی راه‌نمید نشود (همان: ۱۲۱). در این زمینه یکی از رهاوردهای حماسی الهام گرفته از سیره شهید سلیمانی با توجه به حماسه‌ساز بودن وی و نقشش به‌عنوان الگویی عملی برای جوانان امروزی در ساختن تمدن بزرگ اسلامی، تقویت روحیه اعتمادبه‌نفس و خودباوری است؛ زیرا در سیره حماسی شهید سلیمانی عواملی همچون: هدف‌دار بودن، پشتکار داشتن و فعال بودن، حفظ عزت‌نفس، داشتن ثبات قدم در کارها، مسئولیت‌پذیری، شهامت رویارویی با مسائل و مشکلات و... وجود دارد که مؤلفه‌های اساسی تربیت حماسی هستند و همین عوامل منجر به اعتمادبه‌نفس فرد می‌شود. وقتی نظام تربیتی ما معرف سیره این شهید بزرگوار باشد. با الهام گرفتن از رفتار وی برنامه و روش و محتوای حماسی برای نظام تربیتی جوانان تدوین کند. می‌توان انتظار جهادی بزرگ برای ساختن ایران اسلامی بزرگ که توصیه اساسی رهبر معظم انقلاب اسلامی در بیانیه گام دوم است را داشت به این جهت می‌توان گفت که تربیت حماسی نتیجه مثبتی در تقویت روحیه اعتمادبه‌نفس و خودباوری انسان دارد زیرا این نوع تربیت فرد فعال و اثرگذار است و با عمل درگیر می‌شود و در ضمن عمل خود را می‌یابد که زندگی شهید سلیمانی سراسر مملو از این مفهوم و بهره‌گیری از آن برای خودباوری جوانان از غرب‌زدگی برای ساختن تمدن ایران اسلامی بزرگ است. رهبر معظم انقلاب درباره این مفهوم به‌عنوان الگوی از اعتمادبه‌نفس و خودباوری اسلامی در برابر مستکبران می‌گوید: [سردار شهید سلیمانی] قهرمان امت اسلامی است؛ چرا؟ چون شهید سلیمانی با حرکات خود و بالاخره با شهادت خود -شهادتش هم مکمل این معنا بود- اسم رمز برانگیختگی و بسیج مقاومت در دنیای اسلام شد. الان در دنیای اسلام هر جایی که بنای مقاومت در مقابل زورگویی استکبار را داشته

باشند، مظهرشان و اسم رمزشان شهید سلیمانی است. در کشورهای مختلف او را احترام می‌کنند، تکریم می‌کنند، عکسش را می‌زنند، نامش را پخش می‌کنند، برایش مجلس درست می‌کنند. در واقع ایشان نرم‌افزار مقاومت را و الگوی مبارزه را به ملت‌ها تعلیم کرد، به ملت‌ها سرایت داد» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۹/۰۹/۲۶).

دوری از عافیت‌طلبی و تن‌آسانی

یکی از بندهای این بیانیه در کلام رهبری حفظ عزت و اقتدار کشور است. تفسیر این مفهوم برای جوانان با استنباط از سیره حماسی شهید سلیمانی می‌توان در رهاورد تربیتی دوری از عافیت‌طلبی در موجه با امور و گرایش به پرکاری و چابکی است. چنانچه ذکر آن گذشت در فرآیند تربیت حماسی فرد فعال و اثرگذار است نه منفعل و فعل‌پذیر. رهبر معظم انقلاب برای تبیین این رهاورد تربیتی که تحقق‌بخش بیانیه گام دوم انقلاب نیز هست می‌فرماید: سنّ شهید سلیمانی حدود شصت سال بود، اما دیدید در کوه و دشت و بیابان و همه‌جا چطور مثل جوان‌ها حرکت می‌کرد، از هیچ چیز نمی‌ترسید (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۹/۱۰/۱۹).

تقویت روحیه مسئولیت‌پذیری

از دیگر پیامدهای حماسی با بهره‌گیری از سیره شهید سلیمانی در راستای تحقق بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، تقویت روحیه مسئولیت‌پذیری در بین افراد جامعه است. مسئولیت‌پذیری به عنوان پیامد تربیت حماسی اشاره به این مفهوم دارد که انسان برخوردار از تربیت حماسی در قبال دیگران احساس وظیفه و تعهد می‌کند، نسبت به دیگران بی‌تفاوت نیست، درد دیگران را درد خود می‌داند. به طوری که در راستای این مسئولیت با جهاد و ایثار منافع دیگران را بر منافع خود ترجیح می‌دهد و تا جایی در قبال این مسئولیت پیش می‌رود که ممکن است مرگی مجاهدانه نیز داشته باشد. در واقع تربیت حماسی تربیتی مسئولانه است زیرا تا زمانی که شخص در قبال دیگران احساس مسئولیت نکند، هرگز قادر نخواهد بود سختی‌های راه حماسه را تحمل کند و پا در وادی حماسه بگذارد. سیره شهید سلیمانی الگوی عملی از احساس مسئولیت را به مخاطبین بازگو می‌کند به طوری که

حرکت‌های دفاعی و مجاهدت و شهادت وی در راه دفاع از ارزش‌ها و انقلاب حس مسئولیت‌پذیری وی را به ایران و اسلام را به جهانیان نشان می‌دهد. رهبر انقلاب در همین رابطه می‌فرماید: «بارها شما آقای سلیمانی در میدان جنگ به مرز شهادت رسیدید. شهادت یعنی این که انسان در جایی جانش را کف دستش بگیرد و خود را در معرض عروج الی الله قرار دهد. یک وقت این قضیه اتفاق می‌افتد و تمام می‌شود؛ اما گاهی هم اتفاق نمی‌افتد و دفعه‌ی دوم و سوم و دفعات دیگر باز جانش را کف دستش می‌گیرد» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۸/۱۰/۱۵). براین اساس می‌توان گفت که تربیت حماسی باعث می‌شود فرد احساس مسئولیت کند و در وهله‌ی نخست وظایف خود را خود انجام دهد و در ثانی نسبت به وظیفه‌ی اجتماعی‌اش در قبال هموعان بی تفاوت نباشد نمونه‌ی اعلی آن سیره شهید سلیمانی است.

دنیا‌گریزی و ساده‌زیستی

یکی از پیامدهای مهم حماسی در سیره شهید سلیمانی در راستای تحقق بیانیه برای فرد که ریشه در اهدافی همچون بلندهمتی وی دارد این است به مظاهر و ظواهر دنیا فریفته نمی‌شود و نسبت به مال و منال دنیا حرص و طمع ندارد بلکه نسبت به دنیای فانی دنیا‌گریزان است و ساده‌زیستی را پیشه خود می‌کند. این بدان معنا نیست که وی تارک دنیا می‌شود بلکه بدان معناست که وی باینکه در این دنیا زندگی می‌کند، کار و فعالیت می‌کند اما از دنیا دوستی و تجملات بیزار است و گول زرق و برق دنیا را نمی‌خورد. وی این دنیا را مبدائی برای مقصدی نهایی در نظر می‌گیرد که رسالت وی در این مبدأ جمع‌آوری توشه برای مقصد نهایی است. براین اساس می‌توان گفت که انسان حماسی همچون شهید سلیمانی به این دنیای فانی دل‌بسته نیست بلکه این دنیا را گذرگاهی در نظر می‌گیرد که برای مدتی معین برای رسالتی مشخص در آن قرار گرفته است. رهبر معظم در خصوص این رهاورد که تحقق بخش معنویت و اخلاق و سبک زندگی بیانیه هست می‌فرماید: «شهید سلیمانی اهل معنویت و اخلاص و آخرت‌جویی بود و اهل تظاهر نبود» (۱۳۹۹/۹/۲۶)؛ و همچنین درباره ساده‌زیستی وی بیان می‌کند: در سفرهای متعددی که این رهبران فلسطینی آمدند، همه‌ی آنها این را [گفتند]. آن وقت در جلسه‌ای که ما غالباً با همین مسئولین

مختلف که ارتباط با کار او داشتند داشتیم - جلسات رسمی معمولی - حاج قاسم یک گوشه‌ای می‌نشست که اصلاً دیده نمی‌شد. آدم گاهی اوقات می‌خواست بداند یا استشهاد کند، باید می‌گشت تا او را پیدا می‌کرد؛ خودش را جلوی چشم قرار نمی‌داد، تظاهر نمی‌کرد» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۸/۱۰/۱۸).

اتحاد و همدلی

از دیگر پیامدهای مهم تربیت حماسی که امنیت نیز در پرتو آن نمودار می‌شود و عامل موفقیت حرکت‌های حماسی و حماسه‌سازی است و در سیره شهید سلیمانی بر آن تأکید کرده است اتحاد و همدلی مردم است. تا مردم یکدل و یک‌صدا نباشد تمدنی شکل نخواهد گرفت بنابراین اتحاد و همدلی تحقق‌بخش محورهای مهم بیانیه است زیرا با اتحاد و همدلی مردم در مقابل ظلم و ستم ساکت و راکد نمی‌مانند به این جهت در راستای تقابل با ظلم و حضور در جبهه حق علیه باطل باهم متحد می‌شود تا با کمک همدیگر بنیان‌های نظام ستم و طاغوت را در هم شکنند و نظام حق و عدالت را بنیان‌گذاری کنند. شواهد مربوط به این مفهوم در سیره شهید سلیمانی در بیانات مقام معظم رهبری فراوان است. به‌طوری که در خصوص شهادت و تشیع جنازه شهید سلیمانی می‌فرمایند: ملت ایران [در قضیه‌ی شهادت حاج قاسم سلیمانی] عظمت خودش را نشان داد، اتحاد خودش را نشان داد، انگیزه و حضور خودش را نشان داد؛ این اتفاقی که در تهران افتاد و در تبریز افتاد و در مشهد افتاد و در اهواز افتاد و در کرمان افتاد و در قم افتاد، اتفاق خیلی بزرگی بود. این جور اتفاقی کمتر می‌افتد؛ که ده‌ها میلیون انسان در شهرهای مختلف از یک شهیدی تشیع کنند؛ این عظمت ملت ایران را نشان داد، قدردانی ملت ایران را، بصیرت ملت ایران را نشان داد؛ این هم این طرف که یکی از برکات الهی بود (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۸/۱۱/۲۹).

رشد فضایل اخلاقی و معنوی

از دیگر محورهای مهم بیانیه گام دوم انقلاب که در پرتو حرکت شخصیتی حماسی و حماسه‌سازی همچون شهید سلیمانی متحقق می‌شود معنویت و اخلاق و سبک زندگی است؛ زیرا در پرتو حرکت حماسه‌سازان ارزش‌های اصیل و انسانی که در بستر فراموشی سپرده‌شده‌اند بار دیگر احیا می‌شوند و جایگاه واقعی خود را پیدا می‌کنند؛ زیرا هدف حماسه‌سازان اعتراض و نبرد

با باطل است تا حق و حقیقت جایگاه یابد؛ و این چنین است که زمانی بی‌عدالتی، ظلم و ستم در جامعه حاکم شود، وجدان آگاه برخی از آدم‌های بیدار (حماسی) مانع از بی‌خیالی و بی‌توجهی آن‌ها به مسائل حاکم و جاری در جامعه می‌شود.

بنابراین یکی از نتایج حرکت‌های حماسی برای جامعه، برگشت و احیای ارزش‌های اصیل انسانی همچون: عدالت، شجاعت، غیرت، عفت، خردمندی و... هست؛ زیرا انسان حماسی با مبارزات خود علیه باطل بنیان ظلم و ستم، چاپلوسی و تملق و بی‌بندوباری و... را برمی‌چیند و ارزش‌های واقعی ظهور می‌کنند. رهبر معظم انقلاب در مورد این رهاورد تربیتی که تحقق‌بخش گام دوم انقلاب اسلامی ایران است می‌فرمایند: [سردار شهید سلیمانی] قهرمان ملت ایران است، به خاطر اینکه ملت ایران داشته‌های فرهنگی خودش و معنوی خودش و انقلابی خودش را و ارزش‌های خودش را در او متبلور دید، در او مجسم دید. ایشان هنوز زنده بود و رفت و آمد می‌کرد. من می‌دیدم در این خیابان‌ها عکس‌های او را زده‌اند و به او افتخار می‌کنند. وقتی شهید شد، فقط انقلابی‌ها نبودند که او را تکریم کردند و بزرگداشت برای او در ذهن و عالم واقع و خارج ایجاد کردند [بلکه] همه‌ی اقشار نسبت به او -حتی کسانی که انتظار نمی‌رفت نسبت به یک عنصر انقلابی، این جور ابراز احساسات بکنند- ابراز احساسات کردند» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۹/۰۹/۲۶).

دشمن‌شناسی و دشمن‌ستیزی با بصیرت

یکی از رهاوردهای تربیتی تحقق‌بخش همه ابعاد بیانیه گام دوم انقلاب که از ثمرات تربیت حماسی برای افراد جامعه است تقویت بینش و بصیرت افراد جامعه در مواجهه با دشمن است که می‌توان از آن با عنوان دشمن‌شناسی و دشمن‌ستیزی یاد کرد؛ زیرا زمانی که در پرتو بینش و بصیرت دشمن را شناخت با او می‌ستیزد تا جلوی اهداف تخریب‌گر وی را بگیرد. در واقع این روحیه از عهده فرد حماسی یا عبارتی از افرادی که از تربیت حماسی برخوردار برمی‌آید زیرا این افراد هستند که در مقابل ناموس و وطن و هموعانشان بی‌تفاوت نیستند. این رهاورد تربیتی عامل امنیت برای جامعه است که در تربیت افراد نباید از آن غفلت کرد و گرنه دشمن غالب می‌شود و امنیت نیز از دست می‌رود؛ بنابراین بصیرت و بینش باعث دشمن‌شناسی و دشمن‌ستیزی خواهد بود

و امنیت و آرامش نیز نتیجه همین بصیرت است. رهبر معظم انقلاب در همین چارچوب می‌فرمایند: «شهید سردار سلیمانی» دارای درایت و تیزهوشی بود. این مسئله‌ی بروز یک جریان به ظاهر مذهبی متمایل به یکی از فرقه‌ها و علیه مقاومت را ایشان مدتی قبل پیش‌بینی کرد؛ که به من گفت. گفت [طبق] آن چیزی که من دارم می‌بینم در وضع دنیای اسلام - اسم آورد از بعضی از کشورها - یک جریانی دارد به وجود می‌آید؛ بعد از مدتی داعش به وجود آمد» (مقام معظم رهبری، مقام معظم رهبری، ۱۳۹۹/۰۹/۲۶).

نتیجه‌گیری

تمدن نوین جمهوری اسلامی ایران حاصل تلاش و مجاهدت بزرگ مردانی است که با تلاش و کوشش بی‌وقفه خود در مقابل ظلم و ستم و طاغوت ایستادگی کردند و با درهم شکستن بنیان ظالمانه آن‌ها تمدنی را بنیان نهادند که امروزه دهه چهارم پیروزی خود را پشت سر گذاشته و قدم در دهه پنجم خود نهاده است؛ به طوری که دشمنان مستکبر آن نسبت به این پیشرفت عظیم کینه‌توز شده و گمان‌های باطل در سردارند. به این منظور رهبر معظم انقلاب با صدور بیانیه‌ای که مخاطب اصلی ایشان ملت ایران بخصوص جوانان است توصیه‌هایی به منظور جهاد بزرگ برای ساختن ایران اسلامی بزرگ ارائه فرمودند؛ که اهم این فرمایشات وی در مؤلفه‌هایی همچون: معنویت، علم‌گرایی، اخلاق، عقلانیت، عدالت، وحدت‌گرایی، پیشرفت و مجاهدت مداوم و پویایی، فرهنگ، سبک زندگی و... خلاصه می‌شوند. در این راستا می‌توان با ارائه الگویی مطلوب از حماسه‌سازی که برای این تمدن عظیم بسیار زحمت کشیدند و انقلاب حاصل مجاهدت آن‌ها است سمبلی برای جوانان معرفی کرد. امری که می‌تواند با الگو گرفتن از شخصیت فردی - اجتماعی و مبانی معرفتی - اندیشه‌ای وی، محرک و انگیزش خوبی در مسیر تمدن‌سازی، خودسازی و تحول جامعه و زیرمحوهای آن ایجاد کند.

از جمله شخصیت‌های حماسه‌ساز در تاریخ معاصر ایران، سردار دل‌ها، شهید حاج قاسم سلیمانی است. فردی که سراسر زندگی فردی و اجتماعی وی در برهه‌های جنگ تحمیلی، پس از جنگ، مقابله با جریان‌های تکفیری و تحقق امنیت پایدار در مرزهای میهن اسلامی‌مان ایران، مؤلفه‌ها و برجستگی‌های حماسی موج می‌زند. از آنجایی که اکثریت جمعیت کشور را جوانان (زن

و مرد) تشکیل می‌دهد، سرمشق گرفتن از سیره و مکتب فکری شهید سلیمانی می‌تواند نقش مهمی در برون‌رفت از برخی خلاءهای تربیتی - اجتماعی کمک کند و هم چشم‌انداز مناسبی برای آینده ایجاد کند.

از جمله نتایج پژوهش حاضر این بود که تمام مؤلفه‌های حماسی در شخصیت شهید سلیمانی متبلور و معنای اصلی خود را پیدا می‌کند مؤلفه‌های همچون: همچون: ولایتمداری، غیرت، شجاعت، فتوت و جوانمردی، جهاد، ایثار و از خود گذشتگی، احسان و نوع‌دوستی و عدالت‌خواهی و ظلم‌ستیزی اختصاص دارد. از دیگر یافته‌های پژوهش حاضر تحلیل سیره حاج قاسم سلیمانی بر مبنای مؤلفه‌های حماسی در ارتباط با محورهای اصلی بیانیه گام دوم انقلاب بود که رهاوردهای تربیتی حماسی استنباط شده از جنبه‌های حماسی شخصیت شهید سلیمانی در قالب رهاوردهای تربیتی همچون: تقویت روحیه اعتماد به نفس و خودباوری، دوری از عافیت‌طلبی و تن‌آسانی، تقویت روحیه استقلال و خودگردانی، تقویت روحیه مسئولیت‌پذیری، دنیاگریزی و ساده زیستی، برقراری نظم و امنیت اجتماعی، اتحاد و همدلی، احیای ارزش‌های دگرگون‌شده و رشد فضایل اخلاقی و معنوی، دشمن‌شناسی و دشمن‌ستیزی در پرتو بینش و بصیرت حاصل شد که توجه به آن‌ها و محور قراردادن آن‌ها در تربیت جوانان زمینه‌ای برای متحقق شدن بیانیه گام دوم انقلاب فراهم می‌کند که جوانان با محور قراردادن این سبب فضایل اخلاقی در راستای پیشرفت و خودسازی و ایجاد تمدنی بزرگ اسلامی که مبنای اصلی آن جهاد در راه حق می‌باشد گام بردارند.

راهکارها

سپردن جایگاه‌ها، مسئولیت‌ها، تصمیم‌گیری‌ها و مشارکت فعال در میدان‌های مختلف (سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و...) به جوانان.
برطرف کردن هر چه بیشتر موانع، بسترهای ورود جوانان از طریق اصلاح آیین‌نامه‌ها و قواعد در مسیر چشم‌اندازی تحقق بیانیه
اصلاح نقش و جایگاه فرهنگ خانواده، مدارس و سایر نهادهای تربیت - آموزشی در پیشبرد و تأثیرگذاری عمیق در زمینه‌های تربیتی و آموزشی دانش‌آموزان

طراحی و تصویب طرح‌های مؤثر و عملیاتی در اسناد بالادستی و نهادهای مؤثر (سند تحول بنیاد آموزش و پرورش، شورای عالی آموزش و پرورش، شورای عالی فرهنگی، رسانه‌ی ملی، آموزش عالی و...).

ترویج روحیه و منش مطالبه‌گری و انقلابی‌گری اسلامی و عقلانی در بدنه و ساختار اجتماعی و نیز بسیج اجتماعی برای حل و فصل کردن معضلات و مشکلات تربیتی - آموزشی به شیوه‌ای جهادی و آتش به اختیار

حاکمیت و نهادینگی نگاه و نگرش تکاملی و تدریجی در ساحت‌های معرفتی، اندیشه‌ای و کنشی نه‌دفعی و آنی

مبنا قراردادن افق نگاه متعالی، تفکر اجتماعی و اصلاح خطاهای محاسباتی و تصمیم‌گیری از سندهای گذشته

مبنا قرار گرفتن تبیین و بینش انقلابی جهت نیل به چشم‌انداز امیدوارانه و جهادی تمدن نوین اسلامی

ترسیم دقیق نظام تربیت انقلابی بر مبنای گام دوم و کاربست آن بر اساس فرمان آتش به اختیار امام جامعه

تشکیل کارگروه‌های تربیتی در سطح دانشگاه‌ها، مدارس و مسجد با محوریت اساتید، دانشجویان و ائمه جماعات.

فهرست منابع

- قران کریم.
- ابن مسکویه، ابوعلی احمد بن محمد، (۱۳۸۹ق)، تهذیب الأخلاق و تطهیر الأعراق، بیروت: منشورات دار مکتبه الحیاء.
- ابن عاشور، محمد طاهر، (۱۴۲۰)، کتاب تفسیر التحرير و التنویر المعروف بتفسیر ابن عاشور، بیروت: موسسه التاریخ العربی.
- اسماعیل پور، محمد مهدی، (۱۳۸۵)، ایثار و عرفان، شیراز: انتشارات نوید.
- بابایی، محمد باقر، (۱۳۹۶)، راهبرد حصار فرهنگی در تقابل با جریان نفوذ از منظر قرآن، فصلنامه سیاست دفاعی، شماره ۹۸، دوره ۲۵: ۱۶۱-۱۸۶.

باقری، خسرو (۱۳۹۲) درآمدی بر فلسفه تربیت و تعلیم جمهوری اسلامی ایران، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.

برزگر، رقیه، کریمی، محمدحسن، سردارنیا، خلیل‌الله، مزیدی، محمد (۱۳۹۷) «تربیت سیاسی: اهداف سازوکارها و بایسته‌های روشی»، فصلنامه رهیافت سیاسی بین‌الملل، دوره ۱۰، شماره ۳: ۱۰-۳۲

بهروزی لک، غلامرضا، (۱۴۰۰)، نقش رهبر در پایداری انقلاب اسلامی ایران با تأکید بر بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، پژوهش‌های سیاست اسلامی، سال (۹)، شماره (۱۹)، ص ۳۰۴-۳۳۲.

بیات، عبدالحمید؛ طباطبائی، سید مهدی، (۱۳۹۹)، الگوی مطلوب ارتباطات میان فردی در سلسله‌مراتب فرماندهی: مورد مطالعه شهید حاج قاسم سلیمانی، نشریه مدیریت اسلامی، ۲۸(۴)، ص ۱۸۵-۱۶۹.

پورمحمودآبادی، صدرا، (۱۴۰۰)، تحلیل نقش روحیه جهادی در پیشبرد اهداف انقلاب اسلامی در گفتمان مقام معظم رهبری (با محوریت بیانیه گام دوم)، نشریه پژوهش و مطالعات اسلامی، سال (۳)، شماره (۲۱)، ص ۲۴-۳۱.

توکلی، عبدالله، حمیدی زاده، علی و رهبر، احسان، (۱۳۹۶)، ارائه مدل فرهنگ‌سازمانی احسان محور: با استفاده از راهبرد نظریه داده‌بنیاد، نشریه مدیریت در دانشگاه‌های اسلامی، ۱(۶): ۲۹-۴۴.

جرجانی، علی‌بن محمد، (۱۳۷۹)، التعریفات، تهران: ناصرخسرو.

جعفری محمدتقی (۱۳۶۹) حکمت اصول سیاسی اسلام، قم: بنیاد نهج‌البلاغه

جی اسمیت، (۱۳۹۰) فلسفه آموزش و پرورش، ترجمه سعید بهشتی، انتشارات شرکت به نشر (آستان قدس) حافظنیا، محمدرضا، (۱۳۸۵)، مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، تهران: نشر سمت.

خالقی مطلق، جلال، (۱۳۸۶)، حماسه (پدیده‌شناسی تطبیقی شعر پهلوانی)، تهران: مرکز دایره‌المعارف بزرگ اسلامی.

خانی، علی، محمدی، حمیدرضا (۱۳۹۹) «بازشناسی مؤلفه‌های مکتب شهید سلیمانی مبتنی بر بیانات امام خامنه‌ای (مد ظله العالی)»، فصلنامه مطالعات راهبرد بسیج، سال بیست و سوم، شماره ۸۶: ۵-۳۸

خوشناموند، محسن، (۱۴۰۰)، طراحی و اعتباریابی الگوی تربیت حماسی بر اساس شاهنامه فردوسی برای دوره کودکی، به راهنمایی: دکتر ایران‌دخت فیاض، دانشگاه علامه طباطبائی، مقطع دکتری، رشته فلسفه تعلیم و تربیت.

داوودی، محمد؛ فاضلی دهکردی، مهدی (۱۳۹۴) «بررسی اهداف تربیت سیاسی در قرآن با تأکید بر مبانی و اصول تربیتی»، دو فصلنامه آموزه‌های تربیتی در قرآن و حدیث، دوره ۱، شماره ۲، صفحات ۱۹-۴۰

درخشه، جلال، افتخاری، اصغر، ردادی، محسن (۱۳۹۴) «تحلیل مضمون اعتماد در اندیشه‌ی آیت‌الله خامنه‌ای»، فصلنامه جستارهای سیاسی معاصر، دوره ۶، شماره ۱۷: ۵۳-۷۲

دهخدا، علی‌اکبر، (۱۳۸۹)، لغت‌نامه، تهران: دانشگاه تهران.

دیانی، مسعود، (۱۳۹۲)، تربیت حماسی؛ چیستی و چرایی، مجله خیمه معرفت، شماره ۱۴: ۱-۲۸.

- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، (۱۴۱۲)، المفردات فی غریب القرآن، دمشق - بیروت: دارالعلم الشامیه.
- رنجبر، مقصود (۱۳۸۷) «تربیت سیاسی در چارچوب نظام‌های سیاسی و نظریه‌های مختلف»، نشریه راه تربیت، شماره ۵
- رهنمایی، سید احمد، (۱۳۹۹)، فلسفه بیانیه دوم با تأکید بر مقاصد بین‌المللی انقلاب اسلامی. نشریه مطالعات انقلاب اسلامی، سال (۱۷)، شماره (۶۳)، ص ۷۵-۹۴.
- ریاض، محمد، (۱۳۸۲)، فتوت‌نامه (تاریخ، آیین، آداب و رسوم، به اهتمام عبدالکریم جریزه‌دار. تهران: اساطیر.
- سلمان‌پور سیاوشی، غلامرضا؛ رشیدی آل هاشم، محمدرضا و حافظی صفت، محمد، (۱۳۹۹)، شناسایی مؤلفه‌های گفتمان مقاومت انقلابی شهدا در تحقق بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی، سال (۱۰)، شماره (۲۱)، ص ۵۵-۸۷.
- سید رضی، شرف، (۱۳۷۹)، نهج‌البلاغه، ترجمه محمد دشتی. قم: مشهور.
- صالح بن جناح، (۱۳۷۲)، کتاب الادب و المروء، مقدمه و تصحیح و ترجمه و تألیف سیدمحمد دامادی. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- صالحی، سید عباس (۱۳۸۲) «تربیت سیاسی»، نشریه حضور، شماره ۴۵
- طباطبائی، محمدحسین، (۱۳۷۴)، تفسیر المیزان، ترجمه محمدباقر موسوی‌همدانی، قم: جامعه مدرسین.
- طبرسی، حسن بن فضل، (۱۴۲۵)، مکارم الاخلاق، تهران: دار الفقه.
- طبرسی، فضل بن حسن، (۱۳۷۲)، مجمع‌البیان فی تفسیر القرآن، تهران: ناصرخسرو.
- عالم، عبدالرحمن (۱۳۸۲)، بنیادهای علم و سیاست، تهران، نشر نی
- عالم‌گرد، گلناز، جباری، کامران (۱۳۹۷) «بررسی اهداف و اصول تربیت سیاسی بر مبنای اندیشه‌های سیاسی اجتماعی معتزله»، پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت، سال بیست و ششم، دوره جدید، شماره ۴۱: ۱۱۵-۱۵۱
- عرفانی فر، علی، (۱۳۹۹)، نقش راهبردی حاج قاسم سلیمانی در شکل‌گیری محور مقاومت و مدیریت توحیدی آن، حکمرانی متعالی، شماره یکم، ص ۷۹-۶۳.
- علاقه‌بند، علی (۱۳۹۲) جامعه‌شناسی آموزش و پرورش، تهران نشر روان.
- عمید، حسن، (۱۳۷۷)، فرهنگ فارسی عمید، تهران: امیرکبیر.
- فارسیان، محمدرضا، پورمنوچهری، سیدعلی (۱۳۹۸) «اهمیت و لزوم تربیت سیاسی در مکتب اجتهادی امام خمینی (ره)» فصلنامه جستارهای سیاسی معاصر، سال دهم، شماره چهارم: ۴۵ - ۶۷.
- فاستر، مایکل (۱۳۷۷) خداوندان اندیشه سیاسی، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- فراهیدی، خلیل بن احمد، (۱۴۱۰)، کتاب العین، قم: هجرت.
- قرباغی، میثم؛ ازگلی، محمد، (۱۳۹۹)، واکاوی سبک رهبری شهید حاج قاسم سلیمانی الگوی متعالی رهبری خدمتگزار، نشریه علمی مدیریت اسلامی، ۲۸(۴)، ص ۱۳۹-۱۱۳.

گودرزی، غلامرضا؛ حسنی مقدم، صادق؛ نوروزی، رسول و سلطانی، مرتضی، (۱۳۹۹)، مدیریت اسلامی، سال (۲۸)، شماره (۳)، ص ۵۵-۸۷.

لواسانی، سید محمدرضا؛ آذربایجانی، مسعود (۱۳۹۱)، الگوی اعتمادبه‌نفس در اخلاق اسلامی، نشریه مطالعات اسلام و روانشناسی، سال ششم، شماره ۱۰: ص ۱۱۹-۱۳۷.

محمدی پویا، فرامرز؛ ترکاشوند، سینا (۱۳۹۹). تربیت زمینه‌ساز تمدن نوین اسلامی با تأکید بر اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، سال (۲۸)، شماره (۴۶)، ص ۱۰۳-۱۲۴. محمدی، سید محمدحسین، (۱۳۸۷)، اصول و ضوابط حاکم بر سیر تمدن‌ها با تأکید بر علل سقوط تمدن‌ها از منظر کلام و وحی. نشریه تاریخ در آینه پژوهش، سال پنجم، شماره چهارم، ص ۱۶۱-۱۸۴. مرکز فرهنگی و تبلیغی آینده‌سازان، (۱۳۹۲)، گفتارهایی در تربیت حماسی، قم: امام عصر- مرکز فرهنگی و تبلیغی آینده‌سازان.

مطهری، مرتضی، (۱۳۸۹)، حماسه حسینی (مجموعه آثار جلد ۱۷)، تهران: صدرا. موسوی، سید مهدی (۱۳۸۷) «مفهوم‌شناسی تربیت سیاسی»، مجله پگاه حوزه (ویژه حوزه‌های دینی، شماره ۵۳).

موسوی، سید مهدی، (۱۳۹۲)، تربیت حماسی، الگوی تربیت مهدوی، مجله مشرق موعود، ۷(۲۶): ۹۱-۱۱۴. موسوی، سیدمحمد، (۱۳۹۸)، مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی در دفاع از حریم اهل بیت، مطالعات بیداری اسلامی، سال ۸(۱۵)، ۱۰۰-۷۵.

میراحمدی، منصور (۱۳۸۷) «اصول و مبانی تربیت سیاسی در متون و منابع دینی»، نشریه راه تربیت، شماره ۵ نجفی، محمدحسن بن باقر، (۱۳۶۸)، جواهرالکلام فی شرح شرائع الاسلام، تهران: دارالکتاب الاسلامیه. نراقی، احمد بن محمد مهدی، (۱۳۴۸)، معراج السعاده، قم: طوبای محبت. نصیری، علی اصغر (۱۳۹۹) «سیره شهید سلیمانی در افزایش سرمایه‌ی اجتماعی نظام جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر عنصر اعتماد»، فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، سال بیست و سوم، شماره ۸۹: ۵۹ - ۸۳. الیاس، جان (۱۳۸۷)، فلسفه تعلیم و تربیت، ترجمه عبدالرضا ضرابی، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).

پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) - مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی. farsi.khamenei.ir

درگاه مجازی باشگاه خبرنگاران جوان www.yjc.ir

سخنرانی سردار سلیمانی در کنگره هشت هزار شهید گیلان ۱۴ اردیبهشت ۱۳۹۵

متن سخنرانی سردار سلیمانی در جمع مدافعان حرم، ۱۱ آبان ۱۳۹۴

متن صحبت‌های شهید سلیمانی در همدان، ۴ مرداد ۱۳۹۷

خبرگزاری ایسنا (۱۳۹۸) گفت‌وگوی تلویزیونی با سردار سلیمانی در مورد جنگ ۹ مهر ۱۳۹۸

سخنان حاج قاسم در جمع راهپیمایی‌های ۲۲ بهمن ۱۳۹۶ شهر کرمان

- Allen, A. Mintrom, Michael. (2010). Responsibility and School Governance, Educational Policy originally published online.
- Fayol, H. (1946). General and industrial Management, Pitman. Col.G. A, 1996, management theory and practice, 5 Th edition, aldine Place, london,
- Katz Robert, (1974). Skills of an Effective Administrator Harvard Business Review, September-October Stoner, London; Prentic-Hall...
- Snyder, C. R. Lopez, S. J. & Pedrotti, J. T. (2010). Positive psychology: The scientific and practical explorations of human strengths. Sage Publications.
- Staub E. (1974). "Helping a distressed person: Social, Personality and Stimulus determinants". Advanced in Experimental Social Psychology, 7, p. 293-341.

